

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

БОШ ИЛМИЙ-МЕТОДИК МАРКАЗИ

**ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ
ПЕДАГОГ КАДРЛАРНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ
МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ МИНТАҚАВИЙ МАРКАЗИ**

**“ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИ АСАРЛАРИДА
ЖАМИЯТ РИВОЖИ ВА ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ МАСАЛАЛАРИ”
МОДУЛИ БЎЙИЧА**

ИШЧИ ЎҚУВ ДАСТУРИ

Тошкент – 2015

Модулнинг ишчи дастури Олий ва ўрта махсус, касб-хунар таълими йўналишлари бўйича ўқув-услубий бирлашмалар фаолиятини Мувофиқлаштирувчи кенгашининг 201 йил _____ -сонли баённомаси билан маъқулланган ўқув дастури асосида ишлаб чиқилди.

Тузувчилар:

И.Эргашев – сиёсий фанлари доктори, профессор

Такризчи:

Р.Самаров – фалсафа фанлари доктори, профессор

ИШЧИ ДАСТУР

Дастурнинг асосий мақсади ва вазифалари

• Тингловчиларга Ўзбекистон Республикаси Президенти асарларида жамият ривожланиши ва таълим-тарбия масалалари бўйича илгари сурилган илмий-назарий концепциялар тўғрисида қиёсий, таҳлилий маълумотлар бериш, замонавий педтехнологиялардан фойдаланиб тингловчиларни малакасини оширишга кўмаклашиш;

• Мустақиллик ва жамият ривожланишининг янгича назарий концепцияларининг мазмун-моҳиятини ёритиш, уни таълим-тарбия жараёнида қўллашнинг афзалликлари тўғрисидаги асосларнинг ишлаб чиқилганлигини ёритиш ва тингловчиларда уларни аниқ илмий назарий таҳлил қилиш, холис баҳолаш ва мустақил ҳаётий позициясини вужудга келтиришга эришиш;

• Ўзбекистонда фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси, унинг асосий йўналишлари ҳамда мамлакатда демократик ислохотларни чуқурлаштириш, жамият ҳаётини демократлаштириш ва модернизациялаш билан боғлиқ ўзгаришлар ва янгиланишларни илмий назарий таҳлил этиш ва унинг асосий йўналишининг ўзига хос хусусиятлари, мақсад-вазифаларини тингловчиларга етказиш;

• Унинг асосий йўналишларига Демократик жамият ривожланишини таълим-тарбия билан боғлиқ бўлган назарий-концептуал масалаларни, бу жараёнда таълим-тарбия ролининг ошиб бориши, юксак малакали мутахассис кадрлар тайёрлаш борасидаги ислохотлар, эришилган ютуқларни олий таълим тизими билан боғлиқ ҳолда таҳлил этиш, таълим-тарбиянинг узлуксизлигини таъминлашнинг шарт-шароити ва омилларини Президент асарларига таянган ҳолда ўрганишдан иборат.

Фан бўйича билимлар, кўникмалар, малакаларга қўйиладиган давлат талаблари

Олий ва ўрта махсус, касб-хунар таълими ўқитувчилари малакасини оширишга қўйиладиган давлат талаблари ва тайёргарлик йўналишлари бўйича намунавий дастурлар асос қилиб олинган.

Фаннинг ўқув режадаги бошқа фанлар билан боғлиқлиги ва узвийлиги

Фан мазмуни ўқув режадаги биринчи блок ва мутаххасислик фанларининг барча соҳалари билан узвий боғланган ҳолда педагогларнинг умумий тайёргарлик даражасини оширишга хизмат қилади.

Фаннинг Олий таълимдаги ўрни

Ўзбекистон Республикаси Президенти асарларида жамият ривожланиши ва таълим-тарбия масалалари бўйича муҳим янги назарий концептуал ғоялар илгари сурилган, у жамият ривожланиши тўғрисидаги анъанавий қарашлардан тубдан фарқ қилади. Мустақил тараққиёт йўли, тараққиёт моделларининг ҳилма-хиллиги, Ўзбекистон жамияти ривожланишининг миллий маънавий хусусиятлари ва умумдемократик принциплар уйғунлигига ҳамда таълим-тарбиянинг миллий ғоя негизларига таянган ҳолда амалга ошириш концепциясида ўзининг ифодасини топади.

Маъруза-тренинг машғулоти мавзулари

№	Мавзунинг номи	Маъ-руза	Семи нар	Кўчма машғулоти	Тажриба алмашиш	Мустақил
1.	И.Каримов асарларида жамият тараққиёти тўғрисида янги назарий концептуал ёндошувнинг илмий асослари	2	-	-	-	-
2.	Демократик жамият қуришда ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамияти унинг муҳим шартлари эканлиги	2	-	-	-	-
3.	Глобаллашув ва таълим-тарбия тизимидаги замонавий талаблар	2	-	-	-	-
ЖАМИ: (6 соат)		6	-	-	-	-

МАЪРУЗА МАТНИ

1-Мавзу: И.Каримов асарларида жамият тараққиёти тўғрисида янги назарий концептуал ёндошувнинг илмий асослари

Режа:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти асарларида мустақиллик ва жамият ривожланишининг янги назарий концептуал қарашларнинг асосланиши.

2. Жамият тараққиёти ва ижтимоий ҳаёт соҳаларидаги туб ўзгаришлар. Ўтиш даври ва тараққиёт босқичлари.

3. Демократик тараққиёт моделларининг хилма-хиллиги. Тараққиётнинг “Ўзбек модели”, янгиланишлар истиқболлари.

Таянч сўзлар: Жамият, “Юксак маънавият-енгилмас куч”, глобаллашув, концептуал ғоялар.

1.1. Ўзбекистон Республикаси Президенти асарларида мустақиллик ва жамият ривожланишининг янги назарий концептуал қарашларнинг илмий асосланиши.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг асарларида жамият ривожланиши тўғрисида янги назарий ва концептуал ёндошувнинг илмий асослари ишлаб чиқилди. Буни ижтимоий гуманитар фанларни ўқитишда ҳисобга олиш муҳим аҳамиятга эга. Жамиятнинг ривожланиши тўғрисидаги янгича илмий назарий қарашлар ва ғоялар Ўзбекистон Республикаси Президентининг тўла асарлар жилдида¹, шунингдек унинг “Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида”, “Юксак маънавият – енгилмас куч” асарларида унинг илмий асослаб берганлигини кўрамиз. Жамият ривожланиши тўғрисидаги янги назарий ғоялар жамият ривожланиши бўйича мавжуд бўлган анъанавий қарашлардан тубдан фарқ қилади. Жамиятнинг ривожланиши тўғрисидаги қарашларнинг янгича илмий асосларга қўйишни тақозо этган шарт-шароит ва омилларни мустақиллик ва

¹ Каримов И. Тўла асарлар жилди. 1-21 жилдлар. Т. Ўзбекистон. 1996-2013.

мустақил тараққиёт йўлини танлаш, давр ва замон ўзгаришлари ва янгича талабларидан келиб чиққан ҳолда тўғри тушуниш ва талқин этиш мумкин.

Демак, мустақиллик ва жамият тараққиёти тўғрисидаги қарашларни ўзгартириш зарурлиги Ўзбекистоннинг мустақил тараққиёт йўлидан ривожланиши ўзига хос ва мос тараққиёт моделини ишлаб чиқиш билан боғлиқ. Мустақил тараққиёт мамлакатни ўз негизида ривожланишини таъминлаш учун тегишли шарт-шароит ва омилларни яратиб беради.

Ўзбекистон Республикаси Президенти асарларида жамият ривожланиши қонуниятлари, шарт-шароитлари ва омилларига амал қилиб келинган турли хил қараш ва ёндошувларга нисбатан янгича концептуал ғоялар асослаб берилди ва ишлаб чиқилганлигини қуйидаги ғоялар орқали кўриш мумкин:

“Биз бундан буён эскича яшолмаймиз ва бундай яшашга замоннинг ўзи йўл қўймайди”² – деб таъкидлайди И.Каримов. демак жамият ривожланиши тўғрисидаги қарашларни ўзгартириш жамият ривожланиши билан боғлиқ коммунистик ғоя ақидалардан воз кечиш замон ўзгаришларини, ҳамда жамият ривожининг объектив ёндошувини ҳисобга олишга алоҳида эътибор қаратилади. Ва мавжуд анъанавий қарашларни ўзгаритириш билан боғлиқ ғоялар ва қарашлар ўртага ташланади.

Натижада жамият ривожланиши тўғрисида мавжуд бўлган анъанавий қараш ўзгарди. Уни қуйидаги йўналишларда кўриш мумкин:

- жамият, жамият ривожланиши тушунчаларига янгича қараш амалга оширила бошланди. У материалистик диалектика қолипидан, принципларидан халос этилди;

- жамият тараққиёти фақат моддий ишлаб чиқаришга боғлиқ деган ғояга нисбатан янгича қарашга асосланилди. Формацион қарашдан воз кечилди. Жамият тараққиётига цивилизацион ёндошув амал қила бошлади;

- жамият тараққиётига синфий қарашдан воз кечилди. Жамият ривожланишида инсон омилига – олий кадрият сифатида қарала бошланди;

² Каримов И.А. Ўзбекистон мутақилликка эришиш остонасида. – Т.: Ўзбекистон, - 2011.

- жамият ривожланишини инсон ва унинг онги тафаккурига ҳамда боғлиқ эканлигига алоҳида эътибор берилди. “Онги ва тафаккур ўзгармаса ижтимоий ҳаёт ўзгармайди” (И.Каримов) деган ғоя илгари сурилди ва илмий асослаб берилди;

- жамиятнинг иқтисодий негизи ўзгартирилди. Бозор иқтисодиётига асосланган мулкнинг хилма-хиллигига ўтилди.

- Жамият ривожланиши “маънавий ва моддий ҳаёт уйғунлиги”³ билан боғлиқ қонуниятга амал қила бошлади.

Бу янгича ғоя ва қарашлардаги ўзгаришларни олдинги қарашлардан тубдан фарқ қилишини алоҳида таъкидлаш зарур. Чунки жамият ривожланишига формацион қараш жамият риводланиши қонунларини илмий асосда ҳолисона ўрганиш имкониятини бермайди. Яъни жамият ривожланиши фақат моддий ишлаб чиқаришга боғлаб таҳлил этилади. Бу охир оқибатда жамият тараққиётини “материалистик” ёки “моддийлик” нуқтаи назаридан тушунишга олиб келди. Маънавий омилнинг роли эса ҳисобга олинмади. Жамият ривожланишига формацион қараш ғояси уни бир чизиқли тушунишга асосланмайди. Тараққиёт моделлининг хилма-хиллигига асосланади. И.Каримов асарларида жамият ривожланишини формацион қарашнинг чекланганлиги “бундан кейин капитализм ҳам йўқ социализм ҳам йўқ” деган фикрлари орқали унинг моҳиятини аниқ тасаввур этиш мумкин. Шунингдек жамият ривожланишини инсон омилига ҳам боғлиқлиги бу асосан инсон онги ва тафаккуридаги, билили, манавий салоҳияти, илм-фандаги ўзгаришлар орқали илмий асослаб берилганки, жамият ривожланиши қонунларини тўғри тушунишга илмий-назарий жиҳатдан ёрдам беради.

³Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Т.: “Маънавият”, 2008, 173-б.

2. Жамият тараққиёти ва ижтимоий ҳаёт соҳаларидаги туб ўзгаришлар. Ўтиш даври ва тараққиёт босқичлари.

Жамият ривожланиши тўғрисидаги янги илмий-назарий ғояларнинг ўзгариши ижтимоий ҳаёт соҳаларини тубдан ўзгартириш билан боғлиқ. Бу И.Каримов асарларида Ўзбекистонни мустақил тараққиёт йўлидан ривожланиши “” ҳамда “ўзимизга хос ва мос тараққиёт йўлидан борамиз” ва “ўз келажагимизни ўз қўлимиз билан қурамиз” ғояси ва мақсадлари орқали аниқ ифодасини топади. Ва жамият ривожланиши бунинг учун муайян ўтиш даври ва тараққиёт босқичларини босиб ўтиш зарурлиги, моҳияти асослаб берилади. Жамият ижтимоий ҳаёти соҳаларидаги туб ўзгаришлар деганда унинг иқтисодий, ижтимоий, сиёсий, маънавий-маърифий ғоявий асосларини тубдан ўзгартириш ва янги асосга (негизга) ўтказилишини англатади.

Натижада мустақиллик туфайли жамият ижтимоий ҳаёти соҳалари тубдан ўзгарди. Унинг ҳуқуқий асосини Ўзбекистон Республикасининг Конституциясида қўрамиз. Унга кўра “Ўзбекистон Республикасида ижтимоий ҳаёт сиёсий институтлар, мафкуралар ва фикрларнинг хилма-хиллиги асосида ривожланади. Ҳеч қайси мафкура давлат мафкураси сифатида ўрнатилиши мумкин эмас”.⁴

⁴Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. 12-модда. – Т.: Ўзбекистон, 2012.

Сиёсий соҳадаги туб ўзгаришлар:

- Мустабид совет даври тизимидан воз кечилди;
- Президентлик институти жорий этилди;
- Сиёсий институтлар хилма-хиллигига аосланган демократик сиёсий тизимга ўтилди. Бунда давлат бош ислохотчи сифатида эътироф этилди.

• “Инсон-жамият-давлат” муносабати қарор топди.

• Кўппартиявийлик тизими шаклланди.

Маънавий, ғоявий-мафкуравий соҳадаги туб ўзгаришлар:

▶ Коммунистик ғоя ақидаларидан воз кечилди. Миллий ғоя: асосий тушунчалари ва тамойиллари ишлаб чиқилди;

▶ Миллий ғоя негизларига таянган ҳолда Ўзбекистон жамияти ривожланиши, унинг ўзига хос хусусиятлари асослаб берилди;

▶ Жамият ривожланишида миллий маданий мерос ҳамда умуминсоний кадриятлар, демократик принципларга амал қилина бошланди;

▶ Жамият ривожидида манавий ва моддий ҳамда уйғунлиги ошади;

Ижтимоий-иқтисодий соҳадаги туб ўзгаришлар:

▶ Бозор иқтисодиётига асосланган мулкнинг хилма-хиллигига ўтилди;

▶ Хусусий мулк тан олинди;

▶ Барча мулк шакллари тенг эканлиги эътироф этилди, унинг ҳуқуқий асослари яратилди.

Бу Ўзбекистон Республикасининг Конституциясининг “Жамиятнинг иқтисодий негизи” бобида ҳуқуқий жиҳатдан ўзининг асосига эга. Унга кўра: “Бозор муносабатларини ривожлантиришга қаратилган Ўзбекистон иқтисодиётининг негизини хилма-хил шакллардаги мулк ташкил этади. Давлат истеъмолчиларнинг ҳуқуқи устунлигини ҳисобга олиб, иқтисодий фаолият, тадбиркорлик ва меҳнат қилиш эркинлигини, барча мулк шаклларининг тенг ҳуқуқлилигини ва ҳуқуқий жиҳатдан баб-баравар муҳофаза этилишини кафолатлайди. Хусусий мулк бошқа мулк шакллари каби хахлсиз ва давлат ҳимоясидадир”⁵, деб белгилаб қўйилган. Шунинг

⁵Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. 53-модда. – Т.: Ўзбекистон, 2012.

учун ҳам Ўзбекистонда жамият ижтимоий-иқтисодий ривожланишини таъминлашда ўрта мулкдорлар қатламини ривожлантиришга, хусусан, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик ривожланишини қўллаб-қувватлайдиган институционал ва бозор инфратузилмасини шакллантиришга катта эътибор берилмоқда⁶.

Ўзбекистонда жамият ҳаёти соҳаларида амалга ошрилган туб ислохотлар натижасида ўтган йилларда муҳим ютуқларга эришилди. Уни қуйидаги рақамлар орқали кўриш мумкин:

▶ Ўзбекистон иқтисодиёти қарийб 9 баробар, аҳоли реал даромадлари жон бошига 7 баробар, ўртача пенсия миқдори қарийб 9 баробар, ойлик иш ҳақи 18 баробарга ошди;

▶ Одамларнинг умр кўриш даражаси ўртача 7 йилга узайди;

▶ Уй-жой кўрсаткичи 2 баробар ошди;

▶ Оилаларнинг 98.5 % ўзининг шахсий уй-жойи, ёки қишлоқларда яшаётган оилаларнинг 97.5% шахсий томорқасига эга;

▶ Ҳар учта оиланинг биттасида автомобиль мавжуд;

▶ Ҳар уч нафар юртдошимиздан бири интернет тармоғидан фойдаланади;

▶ Ўзбекистон охириги 7 йил давомида ўртача 8-8.5% иқтисодий ўсишга эришди.⁷

Шуни таъкидлаш керакки, И.Каримов асарларида жамият ривожланиши босқичлари қуйидагича асослаб берилган.

1. 1989-1991 йиллар - Мустақиллик остонаси

2. 1991-2000 йиллар - Ўтиш даври босқичи

3. 2000-2007 йиллар - Модернизациялаш

4. 2007 йилдан ҳозиргача - Мамлакатда демократиик ислохотларни

чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш босқичи

Бу босқичлар жамият ривожланишида ўзига хос маъно-мазмунга эга. Ва мустақил тараққиёт йўлида амалга ошрилган муҳим ўзгаришлар билан

⁶Ўзбекистон Республикаси Президенти И.Каримовнинг «Ўзбекистонда ижтимоий-иқтисодий сиёсатни амалга оширишда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг роли ва аҳамияти» мавзусидаги халқаро конференцияданнинг очилиш маросимидаги нутқидан. 14.09.2012.

⁷И.Каримов. Тақдиримсан, бахтимсан, эркин ва озод Ватан. Ўзбекистон мустақиллигининг 21 йиллик муносабати билан сўзлаган нутқи. // Халқ сўзи. 2012 йил 1 сентябрь, № 172 (5592).

характерланади. Масалан, 1989-1991 йилларда, яъни Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасидаги ўзгаришларни қуйидагиларда кўриш мумкин:

- ▶ 1989 йил 21 октябрь ўзбек тилига “Давлат тили” мақоми берилди;
- ▶ 1990 йил 24 март Президентлик лавозими жорий этилди;
- ▶ Мустақиллик декларацияси қабул қилинди;
- ▶ 1991 йил 31 август Ўзбекистоннинг давлат мустақиллиги эълон қилинди;
- ▶ Наврўз – умумхалқ байрами сифатида эълон қилинди ва б.

Жамият тараққиётидаги туб ўзгаришларни амалга ошириш, ривожланиш қонунияти нуқтаи назаридан ёндошганда муайян ўтиш даврини зарурлигини тақозо этади. Бунда 1989-1991 ва 1991-2000 йилларни ҳисобга олиш зарур

“Ўтиш даври ва миллий давлатчилик асосларини шакллантириш билан боғлиқ биринчи галдаги ислоҳот ва ўзгаришларни ўз ичига олган дастлабки босқич – 1991-2000 йиллар мамлакатимиз ҳаётида улкан из қолдирган ўтиш даври, том маънода тарихий аҳамиятга эга бўлган давр бўлди”⁸.

Ўтиш даврида авваламбор,

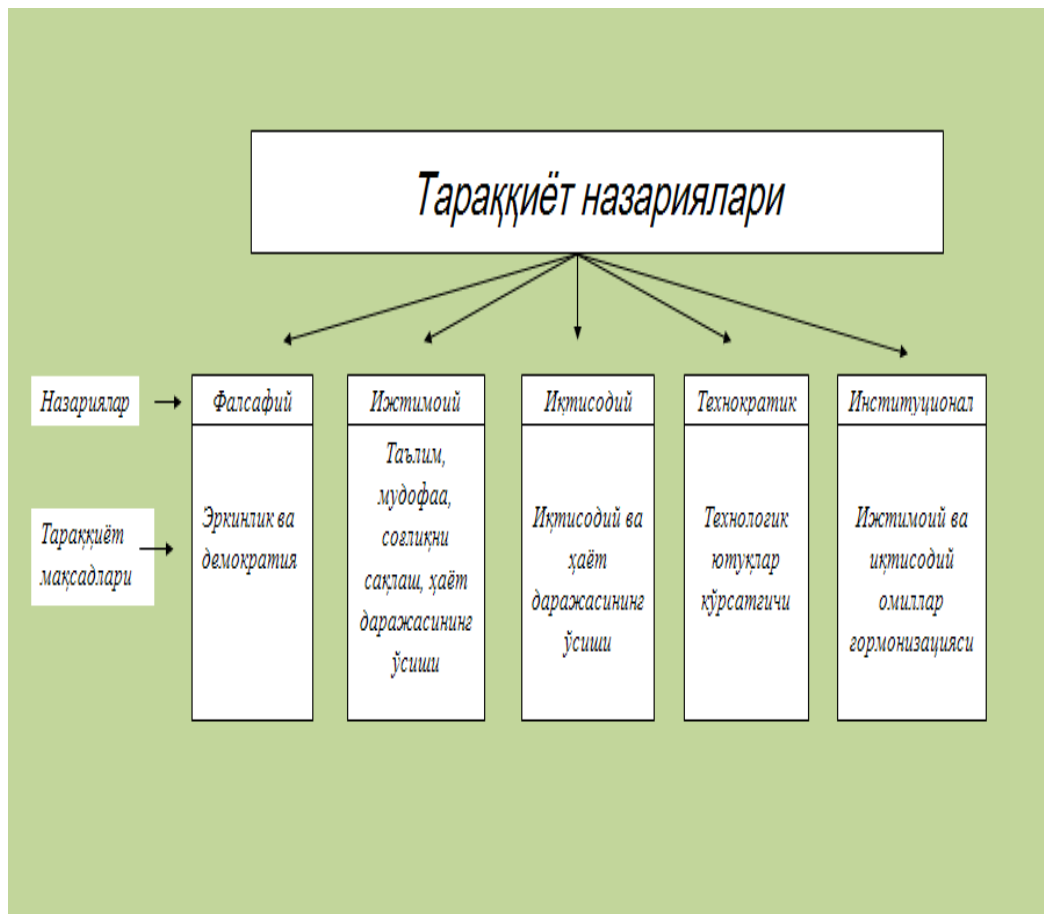
- ▶ Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ишлаб чиқилди ва қабул қилинди;
- ▶ Ижро ҳокимиятининг самарали тизими ва тузилмаларини яратилди;
- ▶ Суд ҳокимияти тизими шакллантирилди;
- ▶ Миллий хавфсизлик органлари шакллантирилди;
- ▶ Қишлоқ хўжалиги тубдан ислоҳ қилинди, ғалла мустақиллигига эришилди;
- ▶ Бозор иқтисодиётининг асослари яратилди;
- ▶ Бозор иқтисодиёти талабларига жавоб берадиган молия ва банк тизими шакллантирилганлиги ва бошқалар билан асосланади. Ўзбекистон жамияти ўтиш даври вазифаларини амалга ошириб, жамият ижтимоий ҳаёти соҳаларида ўз негизида ривожлана бошлайди.

⁸ И.Каримов. Мамлакатни модернизация қилиш ва иқтисодиётимизни барқарор ривожлантириш йўлида. – Т.16. – Т.: “Ўзбекистон”, 2008, - 5-б.

3. Демократик тараққиёт моделларининг хилма-хиллиги. Тараққиётнинг “Ўзбек модели”, янги ланишлар истиқболлари.

Ўзбекистон Республикаси Президенти асарларида демократия ва тараққиёт моделларининг хилма-хиллиги, тараққиётнинг “Ўзбек модели” асослаб берилган. Бунда “тараққиёт” тушунчасининг маъно-мазмунига алоҳида эътибор бериш лозим. Тараққиёт бу- такрорланмас, маълум бир мақсадга йўналтирилган ҳамда моддий ва маънавий ҳаёт соҳаларининг ҳуқуқий ўзгариши, янги сифатларга яратишга олиб келувчи фалсафий категориядир.

Ўзбекистон Республикаси Президенти асарларида “демократиянинг яқка-ю ягона модели йўқ” деган ғоя илгари сурилади. Демократия моделларининг хилма-хиллиги асослаб берилади. Тараққиёт моделлари хилма-хиллигини эътироф этиш муҳим демократик принцип ҳисобланади. Аксинча уни эътироф этмаслик, демократиянинг моҳиятига зид ҳодисадир. Чунки ҳар қандай умуминсоний ҳодиса миллий негизда ривожланади ва амалга ошади. Бу ҳар бир халқнинг миллий маънавий мероси хусусиятлари, тафаккур ва турмуш тарзи билан бевосита боғлиқдир.

Тараққиёт моделининг хилма-хиллигида “модель” тушунчаси тараққиёт, андоза, ривожланиш маъносини англатади. Бугунги дунё тараққиётида жамият ривожланиши билан боғлиқ турли хил моделлар эътироф этилган.

▶ “Европа модели”

▶ “Хитой модели”

▶ “Япония модели”

▶ “Швеция модели”

▶ “Америка модели” ва ҳаказоларда кўриш мумкин.

“Ўзбек модели” эса ана шу жамият ривожланишининг ўзига хос кўринишидир ва ривожланишнинг ўзига хос йўлидир. Бу И.А.Каримовнинг “Ўзбекистон бозор иқтисодиётига ўтишнинг ўзига хос йўли” асарида атрофлича асослаб берилган. “Ўзбек модели” қуйидаги хусусиятлар билан характерланади:

1. Иқтисодиётнинг мафкурадан холилиги ва унинг сиёсатдан устунлиги;
2. Давлат – бош ислохотчи;
3. Қонун устуворлиги;
4. Кучли ижтимоий сиёсат;
5. Ислохотларни босқичма-босқич амалга ошириш.

Ўзбекистон жамиятининг ривожланишида эришилаётган ютуқларни “Ўзбек модели”да белгилаб берилган тамойилларсиз тасаввур этиб бўлмайди. Мустақиллик туфайли жамият иқтисодий негизи ягона коммунистик ғоянинг таъсиридан халос этилганлиги иқтисодиётни сиёсатдан устуворлигини амалда таъминланаётганлиги иқтисодий ҳаётдаги ўзгаришларни муҳим омили бўлиб хизмат қилмоқда. Мустақиллик туфайли давлатга қараш тубдан ўзгарди. И.Каримов асарларида давлат бош ислохотчи эканлиги алоҳида таъкидланади. Натижада собиқ совет даврида амал қилган “давлат-жамият-инсон” тизими ўрнида “инсон-жамият-давлат” тизимига ўтилганлиги билан аҳамиятлидир. Бу орқали инсон манфаатларининг давлат манфаатларидан устуворлиги аниқ белгилаб кўйилди. Давлатнинг ҳукмронлигига барҳам берилди. Давлат бош ислохотчи сифатида жамият

ривожланиши билан боғлиқ бўлган унинг қонуний асосларини яратишда ҳамда қабул қилинган қонунларнинг ижросини назорат этишда бош ислохотчи ролини ўйнамоқда. “Ўзбек модели”да қонун устуворлиги муҳим тамойили ҳисобланади, унга кўра қонун олдида барчанинг баробар эканлиги ўзининг аниқ ифодасини топган. Ўзбекистоннинг ижтимоий-иқтисодий хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда “кучли ижтимоий сиёсат” тамойилига амал қилиб келинмоқда. Аҳолининг ижтимоий ҳимояга муҳтож бўлган қатламлари давлат томонидан ҳимоя қилинмоқда ва ижтимоий қўллаб-қувватланмоқда. “Ўзбек модели”да ислохотларни босқичма-босқич амалга ошириш тамойили жамиятнинг тадрижий ривожланишини таъминлашга хизмат қилади. У турли инқилобий ўзгаришларни амалга оширишни эътироф этмайди. Мустақиллик йилларида эришилган ютуқларда унинг натижаларини кўриш мумкин.

Хулоса қилиб айтганда, биринчидан, Ўзбекистон Республикаси Президенти асарларида жамият ривожланиши тўғрисидаги ғоялар ва қарашлар янгича маъзун-моҳиятга эга бўлган концептуал ғоялар асослаб берилди. У анъанавий қараш ва ёндошувлардан моҳияти жиҳатидан фарқ қилади;

Иккинчидан, жамият ривожланиши объектив қонуниятларга эга. Уни ифодаловчи омилларни аниқлаш жамият ривожланишини тўғри белгилашга хизмат қилади. Ривожланиш жараёнларида бирон-бир омилни мутлоқлаштирмасликка, уни айрим сиёсий ва ягона мафкура, мақсадлардан холис бўлишга ёрдам беради;

Учинчидан, жамият ривожланиши муайян таракқиёт босқичларини ўз ичига олади. Ўзбекистон жамияти ривожланишида бу тарққиёт босқичлари ижтимоий ҳаёт соҳаларида турган турли вазифаларни амалга ошириш билан бир-биридан фарқ қилади;

Тўртинчидан, жамият ривожланиши турли хил ривожланиш моделларига эга бўлади, бу демократик принципларга тўла мос келади.

Ўз-ўзини баҳолаш саволлари:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти асарларида жамият ривожланиши тўғрисида янги назарий ва концептуал ёндошувнинг илмий асослари ишлаб чиқилиши ҳақида нималарни биласиз?

2. Ўзбекистонда мустақилликка эришилгандан сўнг ижтимоий, сиёсий ва иқтисодий ҳаёт соҳаларида қандай туб ўзгаришлар содир бўлди? Уларнинг Ўзбекистон Республикаси Президенти асарларидаги таҳлили

3. Ривожланишнинг “Ўзбек модели” ва унинг аҳамияти ҳақида нималарни биласиз?

4. И.Каримов асарларида жамият ривожланиши босқичлари қандай асослаб берилган?

5. Жамият ривожланишига янгича қараш ва ёндошувнинг илмий асосларини SWOT-таҳлил усулидан фойдаланиб таҳлил қилинг.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2014.
2. Каримов И. Асарлар тўплами. 1-21 жилдлар. Т. Ўзбекистон. 1996-2013.
3. Каримов И. Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида: Т.6. – Т.: Ўзбекистон, 1998, 429-б.
4. Каримов И. Биз келажагимизни ўз қўлимиз билан қураимиз. Т.7. – Т.: Ўзбекистон, 1999.
5. Каримов И.А. Обод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт – пировард мақсадимиз . Т.8. – Т.: Ўзбекистон, 2000.
6. Каримов И.А. 21 - том. Т.: Ўзбекистон, 2013.
7. Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Т.: “Маънавият”, 2008, 173-б
8. Каримов И.А. Ўзбекистон халқига тинчлик ва омонлик керак. Т.21. – Т.: Ўзбекистон, 2013.
9. Каримов И.А. Ўзбекистон мутақилликка эришиш остонасида. – Т.: Ўзбекистон, - 2011.
10. И.Каримов. Тақдиримсан, бахтимсан, эркин ва озод Ватан. Ўзбекистон мустақиллигининг 21 йиллик муносабати билан сўзлаган нутқи. // Халқ сўзи. 2012 йил 1 сентябрь, № 172 (5592)
11. Каримов И.А. Тарихий хотира ва инсон омили – буюк келажагимизнинг гаровидир / И.Каримов. – Т.: Ўзбекистон, 2012. – 40 б.

2-Мавзу: Демократик жамият қуришда ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамияти унинг муҳим шарти эканлиги

Режа:

1. Демократик жамият тараққиётини ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамияти билан боғлиқлиги, ислоҳотлар ва тараққиёт босқичлари.
2. Ўзбекистонда “Кучли давлатдан кучли фуқаролик жамияти сари” концепциясининг ишлаб чиқилиши ва асосий йўналишлари.
3. И.А.Каримов томонидан фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепциясининг асосланиши, унинг йўналишлари, мақсад ва вазифалари.

Таянч сўзлар: демократия, ҳуқуқий давлат, фуқаролик жамияти, инсон эркинлиги, тенглик принципи, сайлов, инсон манфаатлари.

Демократик жамият қуриш вазифаларини амалга ошириш бир-бири билан узвий боғлиқ бўлган ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамияти қуриш вазифаларини ўз ичига олади ҳамда унинг муҳим шарти ҳисобланади. Яъни биз демократик жамиятни ҳуқуқий давлатсиз ва фуқаролик жамияти институтларисиз тасаввур эта олмаймиз. Шунинг учун ҳам И.А.Каримов ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамиятини демократик жамиятнинг икки қаноти ёки унинг муҳим шарти эканлигини алоҳида таъкидлайди.

Ҳуқуқий давлатнинг асосий белгилари қуйидагилардан иборат:

- Инсон эркинлиги ва манфатлари;
- Ҳуқуқнинг устуворлиги принципи;
- Тенглик принципи;
- Суверенлик принципи;
- Давлат ҳокимиятининг бўлиниш принципи;
- Демократик сайлов сиёсий шарқлиз.

Шу билан ҳуқуқий бўлмаган давлатдан тубдан фарқ қилади. Ўзбекистон Республикаси Президенти ўзининг “Ўзбекистон XXI аср бўсағасида:

хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари” асарининг “Демократик институтларини ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантириш” номли бобида унинг моҳияти ва мақсад ва вазифаларини аниқ кўрсатиб беради.

Фуқаролик жамияти – фуқароларнинг ўз ҳуқуқ ва эркинликларини англаши ҳамда фуқаролик жамияти институтлари орқали давлат ва жамият бошқарувида фаол иштирок этишидир.

Фуқаролик жамиятига Ўзбекистон Республикаси Президенти И.Каримов қуйидагича таъриф беради: “Фуқаролик жамияти - ижтимоий макон. Бу маконда қонун устувор бўлиб, у инсоннинг ўз-ўзини камол топтиришига монелик қилмайди, аксинча, ёрдам беради. Шахс манфаатлари, унинг ҳуқуқ ва эркинликлари тўла даражада рўёбга чиқишига кўмаклашади. Айни вақтда бошқа одамларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари камситилишига йўл қўйилмайди. Яъни эркинлик ва қонунга бўйсуниб бир вақтнинг ўзида амал қилади, бир-бирини тўлдиради ва бир-бирини тақозо этади. Бошқача айтганда, давлатнинг қонунлари инсон ва фуқаро ҳуқуқларини камситмаслиги лозим. Шунинг баробарида барча одамлар қонунларга сўзсиз риоя қилишлари шарт”⁹.

Демократиянинг сифати партияларнинг пайдо бўлиши, уларнинг сони, дастурий йўл-йўриқларининг ўзига хослиги ва ҳоказолар эса ижтимоий манфаатлар йиғиндиси ва жамланиши орқали табиий йўл билан белгиланмаслиги лозимлигига эътибор қаратилади. Унга кўра сиёсий партиялар мавжуд бўлишининг асосий ва бирдан-бир принципи давлатнинг конституциявий меъёрларини ҳурмат қилиш ва уларга риоя этишдан иборат бўлмоғи лозим.

Мамлакатнинг ижтимоий-сиёсий барқарорлиги йўлида жамоатчилик фикрини шакллантирувчи оммавий ахборот воситаларининг ўрни муҳим аҳамиятга эга. Республикадаги янги ижтимоий-сиёсий ва иқтисодий шарт-

⁹И.Каримов. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари - Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида. Т. 6. – Т.: Ўзбекистон, 1998. – 151-б.

шароитлар оммавий ахборот воситалари олдига мутлақо янги, шу пайтгача нотаниш бўлган вазифаларни қўймоқда.

Ҳозирги пайтда жамият ҳаёти ва фаолиятида оммавий ахборот воситаларининг ролини фаоллаштириш қуйидагиларда ўз аксини топади:

Биринчидан, оммавий ахборот воситалари имкониятини ошириш учун керакли шароитлар яратиш, уларга жамиятнинг сиёсий, иқтисодий ва маънавий ҳаётида муносиб ўрин бериш, журналистлар фаолиятини ижтимоий ва ҳуқуқий кафолатлаш зарур.

Оммавий ахборот воситалари мамлакатда юз бераётган жараёнларга турлича қарашларни эркин ва холис ифодалашга қодир бўлиши, ҳокимият билан жамият ўртасида холис воситачи бўлиши ва, муҳими, инсон ҳамда жамият манфаатларининг фаол ва изчил ҳимоячиси бўлиши учун профессионал журналистлар ва оммавий ахборот воситалари ходимларини тайёрлаш жараёнини қайта кўриб чиқиш, ахборот олиш, таҳлил қилиш, ишлаш ва етказишнинг замонавий усулларини ва воситаларини ўзлаштиришда уларга ёрдам бериш зарур.

Иккинчидан, оммавий ахборот воситаларининг фаолиятини ва уларнинг самарали ишлашига ёрдам берадиган механизмларни тартибга солувчи қонунчилик базасини такомиллаштириш муаммоси ҳам долзарб бўлиб бормоқда¹⁰.

Энг асосий ижтимоий институт бўлган мулкка (асосан, хусусий мулкка) муносабатнинг ўзгариши бутун жамиятни ва, хусусан, иқтисодий ҳаётни демократиялашнинг бош бўғини бўлди. Жамиятни сиёсий, иқтисодий ва ижтимоий янгилаш асосан янги мулкчилик муносабатлари орқали ўтади.

И.Каримов инсоният минг йиллар мобайнида ишлаб чиққан демократик кадриятларни тўла-тўқис ўзлаштириб олиш жамиятда ислохотларни чуқурлаштиришнинг муҳим шарти эканлигини таъкидлаб, “демократия” тушунчасини қуйидагича ёритилади. Умумий тарзда демократия деганда ҳамманинг манфаатлари йўлида кўпчиликнинг ҳокимияти ва озчиликнинг

¹⁰ И.Каримов. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари - Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида. Т. 6. – Т.: Ўзбекистон, 1998. – 151-б.

иродасини хурмат қилиш тушунилади. Батафсил таҳлил қилинганда эса демократия - халқнинг ўз эркинлиги ва мустақиллигига қарашлари ҳам, ҳар бир шахснинг манфаатлари ва ҳуқуқларини ўзбошимчалик билан чеклашлар ва шу йўсиндаги ҳаракатлардан ҳимоя қилиш ҳам, фуқароларнинг ўз-ўзини бошқариш шакли ҳам эканлиги аён бўлади.

Жамиятда демократия қай даражада эканлигини белгиловчи камида учта мезон бор. Улар қуйидагилардан иборат:

- 1) халқ қарорлар қабул қилиш жараёнларидан қанчалик хабардорлиги;
- 2) ҳукумат қарорлари халқ томонидан қанчалик назорат қилиниши;
- 3) оддий фуқаролар давлатни бошқаришда қанчалик иштирок этишидир.

“Ана шу уч соҳада ҳақиқий силжишлар бўлмас экан, - деб таъкидлайнади мазкур асарда, - демократия ҳақидаги ҳамма гап-сўзлар ё халққа хушомад қилиш, ёки оддий сиёсий ўйин бўлиб қолаверади. Бундай силжишлар эса бир кунда бўладиган иш эмас”¹¹.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Иккинчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг тўққизинчи сессиясидаги сўзлаган маърузасида Ўзбекистонда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришнинг асосий йўналишларини кўрсатиб беради. Улар қуйидагилардан иборат:

1. Мустақилликни асраб-авайлаш, ҳимоя қилиш ва мустаҳкамлаш;
2. Мамлакатимизда хавфсизлик ва барқарорликни, давлатимизнинг худудий яхлитлигини, сарҳадларимиз дахлсизлигини, фуқароларимизнинг тинчлиги ва осойишталигини таъминлаш;
3. Эркин иқтисодиёт тамойилларини жорий этиш;
4. Инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини, сўз ва матбуот эркинлигини, шунингдек, ошкораликни, жамиятда ўтказилаётган

¹¹ И.Каримов. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари - Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида. Т. 6. – Т.: Ўзбекистон, 1998. – 151-б.

ислоҳотларнинг очиклигини таъминлайдиган демократик тамойилларни амалий ҳаётда жорий қилиш;

5. Жамият ҳаётида нодавлат ва жамоат ташкилотларининг ўрни ва аҳамиятини кескин кучайтириш;

6. Суд-ҳуқуқ соҳасини ислоҳ қилишни изчил давом эттириш;

7. Демографик ва бошқа миллий хусусиятларни ҳисобга олган ҳолда кучли ижтимоий сиёсат олиб бориш¹².

И.Каримов энг муҳим устувор мақсад – мустақилликни асраб-авайлаш, ҳимоя қилиш ва мустаҳкамлашга тўхталар экан, мустақиллик энг аввало ўз тақдиримизга ўзимиз эгаллик қилиш ҳуқуқи, келажагимизни ўз қўлимиз билан барпо этиш, юртимиз бойликларидан фақат халқимиз ва Ватанимиз манфаатлари йўлида фойдаланиш, муқаддас маънавий қадриятлар ва миллий анъаналарга таянган ҳолда ва тарзда яшаш, ана шу бебаҳо меросни асраб-авайлаб, уни келгуси авлодларга янада бойитган ҳолда етказиш эканлигини таъкидлайди.

Мустақил тараққиёт йўлини айнан мана шу маъно-мазмунда англаб, уни мамлакатни сиёсий жиҳатдан ривожлантириш, иқтисодиётни модернизация қилиш, жамиятни маънавий янгилаш борасида олиб бораётган барча ислоҳотларимизнинг мезони сифатида баҳолайди.

Иккинчи устувор йўналиш биринчи устувор йўналиши билан узвий боғлиқ бўлиб, бу - мамлакатимизда хавфсизлик ва барқарорликни, давлатимизнинг худудий яхлитлигини, сарҳадларимиз дахлсизлигини, фуқароларимизнинг тинчлиги ва осойишталигини таъминлашдан иборат. Бу мезонлар ҳар доим ривожланиш ва тараққиётнинг асосий шарти бўлиб келган. Бунда экстремизм ва ашаддий ақидапарастликнинг ҳар қандай кўринишларига, халқаро террорчилик ва наркобизнесга қарши изчил курашиш йўлида барча имкониятларимизни ва куч-қудратимизни сафарбар қилиш муҳим аҳамиятга эга ҳисобланувчи вазифалардан биридир.

¹² И.Каримов. Ўзбекистонда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришнинг асосий йўналишлари. Иккинчи чакириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг тўққизинчи сессиясидаги маъруза, 2002 йил 29 август - Биз танлаган йўл – демократик тараққиёт ва маърифий дунё, ҳамкорлик йўли. Т.11. – Т.: 2003.

Буборадаги ишларнинг асосий маъно-маъзуми мамлакатимизда миллатлар ва динлараро тотувлик, фуқаролар ҳамжиҳатлигини янада мустаҳкамлаш, Ўзбекистонда истиқомат қилаётган барча инсонларнинг миллати ва дини, ирқива жинсига қарамасдан, уларнинг тинчлиги ва осойишталигини таъминлаш ташкил қилади.

Шу билан бирга, И.Каримов ўз маърузасида ички хавфсизлик муаммоларига ҳам тўхталиб, ўтмишдан салбий мерос бўлиб қолган нуқсон ва иллатлардан халос бўлиш, коррупция, миллатчилик, маҳаллийчилик, уруғ-аймоқчилик кўринишларига қарши курашиш ва, албатта, жамиятни эркинлаштириш йўлидаги ислохотларни изчил давом эттириш ва чуқурлаштириш зарурлигини таъкидлаб ўтади.

Учинчи устувор йўналиш бозор ислохотларини янада чуқурлаштириш, кучли бозор инфратузилмасини яратиш, барқарор ва ўзаро мутаносиб, мустаҳкам иқтисодиётнинг муҳим шарти бўлган эркин иқтисодиёт тамойилларини жорий этиш билан боғлиқ.

Бу йўналиш ялпи ички маҳсулот ишлаб чиқаришда етакчи ўринни эгаллайдиган, фуқароларнинг муҳим даромад манбаи ва мулкдорлар синфини шакллантиришнинг асоси бўлган хусусий секторнинг мавқеини янада ошириш, кичик ва ўрта бизнес ҳамда тадбиркорликни жадал ривожлантиришни тақозо этади.

Бу борадаги асосий вазифалар қуйидагилардан иборат:

- ташқи иқтисодий фаолият ҳамда валюта бозорини эркинлаштириш;
- миллий валютанинг жорий операциялар бўйича эркин алмашувини таъминлаш;
- миллий валютамиз - сўмнинг барқарорлиги ва харид қувватини ҳар томонлама мустаҳкамлашдан иборат¹³.

¹³ И.Каримов. Ўзбекистонда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришнинг асосий йўналишлари. Иккинчи чакириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг тўққизинчи сессиясидаги маъруза, 2002 йил 29 август - Биз танлаган йўл – демократик тараққиёт ва маърифий дунё, ҳамкорлик йўли. Т.11. – Т.: 2003.

Иқтисодиётда таркибий ўзгаришларни амалга ошириш ва уни модернизация қилиш, экспорт ривожини, импорт ўрнини босадиган маҳсулотлар ишлаб чиқаришни таъминлашнинг муҳим шартини бўлган хорижий инвестициялар, авваламбор, хусусий сармояларни жалб этиш, бунинг учун тегишли инвестицион муҳит ва инвесторлар учун кафолатлар яратиш, ташқи ва ички инвестицияларни бутун иқтисодиётимизни янгилашга, олтин-валюта захираларимизнинг барқарор ўсишига хизмат қиладиган етакчи тармоқларга йўналтириш катта аҳамиятга эга эканлигини таъкидланади.

Жамиятимизни янада ривожлантириш ва сифат жиҳатидан янгилаш борасидаги тўртинчи устувор йўналиш - бу инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини, сўз ва матбуот эркинлигини, шунингдек, ошкоралиқни, жамиятда ўтказилаётган ислохотларнинг очиқлигини таъминлайдиган демократик тамойилларни сўзда ёки қоғозда эмас, амалий ҳаётда жорий қилишдир.

Ахборот соҳасини жадал ривожлантириш, оммавий ахборот воситалари - матбуот, радио-телевидение фаолиятини эркинлаштириш фуқаролик жамияти асосларини барпо этиш жараёнининг узвий таркибий қисмига айланиши зарур. “Қисқа қилиб айтганда, - деб таъкидлайди И.Каримов, - оммавий ахборот воситалари том маънода "тўртинчи ҳокимият" даражасига кўтарилмоғи лозим”¹⁴.

Бу йўналишда қилиниши лозим бўлган ишлар қуйидагича белгиланади:

Ҳақиқий демократик матбуот кўрсатма асосида яшай олмайди ва яшаши ҳам мумкин эмаслигини таъкидлар экан, Ўзбекистон Республикаси Президенти матбуотнинг қуйидаги жиҳатларини белгилаб беради:

- эркин матбуот реал вазият шароитида фаолият кўрсатиши;
- ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий ҳаётнинг долзарб муаммоларини дадил кўтариб чиқиши;

¹⁴ И.Каримов. Ўзбекистонда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришнинг асосий йўналишлари. Иккинчи чакириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг тўққизинчи сессиясидаги маъруза, 2002 йил 29 август - Биз танлаган йўл – демократик тараққиёт ва маърифий дунё, ҳамкорлик йўли. Т.11. – Т.: 2003.

- одамларни безовта қилаётган барча масалаларни жамоатчилик муҳокамасига ҳавола этиши;
- ҳокимият ва бошқарув тузилмаларининг қабул қилаётган қарорлари ва фаолиятига танқидий, шу билан бирга, холис баҳо бериб бориши¹⁵.

Матбуот эркинлигининг кафолати - ахборот соҳасида бозор муносабатлари ва рақобатни ривожлантириш билан чамбарчас боғлиқ. Бугун оммавий ахборот воситалари олдида иқтисодий шериклар топиш, иқтисодий жиҳатдан ўзини ўзи таъминлашга эришиш борасида кенг ва реал имкониятлар пайдо бўлмоқда, бу эса ўз навбатида уларнинг эркин ва мустақил фаолият кўрсатишида асосий омил бўлиб хизмат қилади.

Барча оммавий ахборот воситаларига, мулк шакли, тиражи, қамрови ҳамда мавзу йўналишидан қатъи назар, уларнинг мамлакатимиз ахборот майдонида ҳалол рақобат асосида фаолият олиб бориши учун давлат зарур шарт-шароитларни яратиб бериш – жамиятни том маънода демократлаштириш гаровидир.

Шу асосда "Оммавий ахборот воситалари соҳасида иқтисодий муносабатларнинг асослари тўғрисида"ги қонунни қабул қилиниши ҳамда мазкур қонуннинг, мустақил нашрларни айрим эскича фикрлайдиган мансабдор ва амалдорлар, табиий монополиялар, ҳомийлар ва реклама берувчилар, матбуот тарқатувчилар, ноширлар ва бошқаларнинг таъсиридан самарали ҳимоя қилиши зарурлиги каби вазифалари ёритилади.

Ўзбекистонда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришда жамиятда ошкоралик ва очиқликни таъминлаш масаласи жамоатчилик фикрини ўрганиш усул-услугларининг қай даражада ривожлангани билан бевосита боғлиқлиги, жамоатчилик фикри - фуқаролик жамиятининг ҳолатини ўзида аниқ акс эттирадиган бамисоли бир кўзгу эканлигини таъкидлар экан Президент И.Каримов, жамоатчилик фикрини

¹⁵ И.Каримов. Ўзбекистонда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришнинг асосий йўналишлари. Иккинчи чакириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг тўққизинчи сессиясидаги маъруза, 2002 йил 29 август - Биз танлаган йўл – демократик тараққиёт ва маърифий дунё, ҳамкорлик йўли. Т.11. – Т.: 2003.

ўрганиш ҳам, уни шакллантириш ҳам яхши йўлга қўйилмаганини, бундай ёндашув сиёсий ҳаётимизнинг доимий белгисига айланиб улгурмагани таассуф билан қайд этади¹⁶.

Жамиятини янада демократлаштириш ва фуқаролик институтларини шакллантириш аввало аҳоли сиёсий фаоллигининг ўсиши, унинг сиёсий, ижтимоий ва давлат ҳаётида нечоғли фаол иштирок этиши билан узвий боғлиқ.

Бу масалани ечишда биринчи галда мамлакатимиздаги мавжуд сиёсий партия ва ҳаракатлар ўз фаолиятини жонлантириши, тараққий топган демократик давлатлар тажрибаси асосида юртимизда кўппартиявийлик, демократик парламентаризм тизими, ижобий сиёсий рақобат муҳитини қарор топтиришга ва жамиятимиз сиёсий майдонида тан олинган оппозиция пайдо бўлишига ҳисса қўшиши лозим.

Бешинчи устувор йўналиш фуқаролик жамиятини шакллантиришнинг муҳим шарти бўлиб, бу жамият ҳаётида нодавлат ва жамоат ташкилотларининг ўрни ва аҳамиятини кескин кучайтиришдан иборат. Фуқаролик жамиятини шакллантиришнинг асосий йўналишларига тўхталар экан, фуқаролик жамиятини шакллантиришнинг муҳим шарти бўлиб, бу жамият ҳаётида нодавлат ва жамоат ташкилотларининг ўрни ва аҳамиятини кескин кучайтиришдаги ролини алоҳида таъкидлайди. “Бошқача қилиб айтганда, - дейди И.Каримов, бу - "Кучли давлатдан кучли жамият сари" деган тамойилни амалда ҳаётга жорий этиш демакдир”¹⁷.

Фуқаролик жамиятини шакллантиришнинг асосий йўналишлари ҳақида гапирганда, ижтимоий-иқтисодий жараёнлар билан боғлиқ кўп масалаларни ҳал қилишда давлат тузилмаларининг ролини камайтириш ва бу вазифаларни босқичма-босқич жамоат ташкилотларига ўткази бориш лозимлигини таъкидлайди.

¹⁶ И.Каримов. Ўзбекистонда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришнинг асосий йўналишлари. Иккинчи чакириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг тўққизинчи сессиясидаги маъруза, 2002 йил 29 август - Биз танлаган йўл – демократик тараққиёт ва маърифий дунё, ҳамкорлик йўли. Т.11. – Т.: 2003.

¹⁷ Ўша манба.

Бунинг учун авваламбор давлатнинг иқтисодий соҳага, хўжалик юритувчи тузилмалар, биринчи галда, хусусий сектор фаолиятига аралашувини чеклаш лозим. Шу ўринда савол туғилиши мумкин: бундай вазиятда давлат тизимининг роли нимадан иборат бўлади?

Бу масалада давлатнинг роли, аввало, иқтисодиётни ривожлантириш борасидаги устувор йўналишларни аниқлашга, қабул қилинган қонунлар ва ҳуқуқий нормаларнинг барча томонидан сўзсиз бажарилишини таъминлашга, ташаббус ва тадбиркорликни рағбатлантиришга, хўжалик юритувчи субъектлар ўртасида рақобат муҳитини қарор топтириш учун зарур ва ҳаммага баробар бўлган шарт-шароитлар яратишга қаратилмоғи даркор.

Маълумки, қонунлар ижросини таъминлаш, мамлакатда қабул қилинган ва амалда бўлган меъёрий ҳужжатларни ҳаётга жорий қилишда давлат ҳокимият органлари фаолияти устидан жамоатчилик назоратини кучайтириш муҳим аҳамият касб этади. “Биз, - дейди И.Каримов, - "Адолат - қонун устуворлигида" деган ҳаётий тамойилга қатъий амал қилиб яшашимиз зарур. Биз учун бундан бошқа йўл йўқ”¹⁸.

Маълумки, давлатнинг назорат функцияларини қанча кучайтирилса, назорат билан шуғулланувчи давлат тузилмалари ва органларини қанча кўпайтирилса, амалдорларнинг зўравонлиги ва коррупция шунча авж олаверади. Шунинг учун ҳам биз жамоатчилик назоратини, давлат фаолияти, шу жумладан, унинг куч ишлатувчи тузилмалари фаолияти устидан ҳам жамият назоратини ҳар томонлама кучайтиришга алоҳида эътибор берилмоқда.

Ҳаётимизни эркинлаштириш йўналишларининг яна бир муҳим йўли - марказий ва юқори давлат бошқарув идоралари вазифаларини давлат ҳокимиятининг қуйи тузилмаларига, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларига босқичма-босқич ўткази боришни таъминлашдир.

¹⁸ И.Каримов. Ўзбекистонда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришнинг асосий йўналишлари. Иккинчи чакириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг тўққизинчи сессиясидаги маъруза, 2002 йил 29 август - Биз танлаган йўл – демократик тараққиёт ва маърифий дунё, ҳамкорлик йўли. Т.11. – Т.: 2003.

2002 йилда мамлакат бюджети даромад қисмининг 56 фоизи ва харажат қисмининг 52 фоизини ҳудудий бюджетлар ташкил этди. Шу тариқа давлат бюджетининг даромадлар ва харажатлар билан боғлиқ каттагина қисми ҳудудлар томонидан назорат қилинмоқда.

Мана шу рақамлар ҳудудий ҳокимият тузилмалари ваколатларини кенгайтириш борасида қилинган ишлар салмоғини яққол кўрсатиб турибди. Бу жараёнлар янада ривожланиши ва мустақамланиши, самарали усул-услуглар ва шаклларга эга бўлиб бориши муҳим аҳамиятга эга.

Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари - маҳалла институти, турли жамоат бирлашмалари ҳамда ташкилотларини ривожлантириш ва мустақамлаш масаласи доимий эътиборда бўлиб келмоқда.

Бу масалада фуқаролик институтлари ва ўзини ўзи бошқариш органларини ривожлантириш учун ташкилий-ҳуқуқий механизмларни, яъни тегишли қонунчилик асосини шакллантириш, ташкилий-техникавий, моддий шарт-шароитларни, давлат ва жамоат бирлашмалари ҳамкорлигининг самарали усул-услугларини вужудга келтириш ўта муҳим аҳамият касб этади.

Шу муносабат билан "Жамоат бирлашмалари тўғрисида"ги қонунга зарурий ўзгартишлар киритиш, "Ижтимоий жамғармалар тўғрисида", "Нодавлат ноижорат ташкилотлари ва уюшмалари тўғрисида", "Хайрия фаолияти тўғрисида"ги қонунларни қабул қилиш ҳам муҳим аҳамиятга эга эганлиги кўрсатилади.

Суд-ҳуқуқ соҳасини ислоҳ қилиш бўйича бошланган ишларни изчил давом эттириш олтинчи устувор йўналишдир. Бу соҳадаги энг муҳим вазифа суд-ҳуқуқ идораларининг мустақиллиги ва таъсирчан фаолиятини амалда таъминлашдир. Судлар том маънода мустақил бўлган ҳолдагина қонунларнинг қатъий ижроси, уларнинг ҳақиқий устуворлиги сўзсиз таъминланади. "Қаерда суд мустақил бўлмас экан, - дейди И.Каримов, - шу ерда қонун талаблари ва адолат бузилиши муқаррар"¹⁹.

¹⁹ И.Каримов. Ўзбекистонда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришнинг асосий йўналишлари. Иккинчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий

Қонун устуворлигини, инсоннинг ҳуқуқ ва эркинликлари ҳимоясини таъминламасдан туриб фуқаролик жамиятини қуриш ҳақида сўз юритишга ҳеч қандай асос қолмайди.

Шунинг учун ҳам бугунги кунда юридик-ҳуқуқий нормаларни эркинлаштириш ва янгилаш, суд органлари фаолиятининг ташкилий шакллари тақомиллаштириш бўйича ривожланган демократик мамлакатлар тажрибасини ҳар томонлама чуқур ўрганиб чиқиш долзарб вазифа бўлиб қолмоқда.

Суд ҳокимияти ва оммавий ахборот воситаларининг ўзаро муносабати масаласи ҳам муҳим аҳамиятга эга эканлигини ҳисобга олиш долзарб масаладир. Чунки айнан оммавий ахборот воситаларининг жамоатчилик фикрига, фуқароларнинг ҳуқуқий онгига таъсир ўтказиш ҳамда аҳолининг ҳуқуқий маданиятини шакллантиришдаги ўрни ва аҳамияти чексиз.

Бу вазифаларни амалда таъминлашда даъво аризалари ва шикоятларни қабул қилиш ҳамда уларни кўриб чиқиш борасидаги дастлабки жараёнларни янада соддалаштириш муҳим аҳамият касб этиши таъкидланади.

Еттинчи устувор вазифа - бу барча ислохотларимизнинг бош йўналиши ва самарадорлигининг пировард натижасини белгилаб берадиган инсон омили ва мезонидир.

Бу - демографик ва бошқа миллий хусусиятларни ҳисобга олган ҳолда кучли ижтимоий сиёсат олиб бориш демакдир.

Ижтимоий инфратузилмани, таълим ва соғлиқни сақлаш соҳаларини янада ривожлантириш, нафақа билан таъминлаш тизимини тақомиллаштириш, аҳолини экологик ва бошқа хавф-хатарлардан муҳофаза этиш, қисқа қилиб айтганда, одамларимизнинг социал соҳа бўйича талаб ва эътирозларини қондириш масалаларига давлатнинг доимий эътиборини ҳар томонлама кучайтириш лозим.

“Юртимиздаги ҳар қайси вилоят, шаҳар ва қишлоқларимизда шу соҳага атрофлича эътибор берар эканмиз - ҳеч шубҳасиз, аҳолимизнинг,

халқимизнинг бунга жавобан миннатдорлигига ва сиёсатимизни қўллаб-қувватлашига эришган бўламиз, -деб таъкидлайди И.Каримов”.

Фуқаролик жамияти асосларини барпо этишнинг энг муҳим таркибий қисми маънавият ва маърифат соҳасида, шахсни мунтазам камол топтириш борасида узлуксиз иш олиб боришнинг аҳамияти ҳақида тўхталар экан, И.Каримов қуйидагиларга эътибор қаратади: **“Бу ҳаётий ҳақиқат биз хамиша амал қиладиган тамойилга, жамият ривожининг асоси ва шартига айланмоғи ҳамда ўзида яхлит бир тизимни мужассам этмоғи лозим. Бу тизим марказида маънавият, ахлоқ-одоб, маърифат каби ўлмас қадриятлар турмоғи керак”**²⁰.

Президент И.А.Каримов томонидан ишлаб чиқилган ва 2010 йилнинг 12 ноябрида *Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўйма мажлисидаги* эълон қилинган «Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси»сида янги жамият қуришга доир ўз концептуал назарий қарашларида бу соҳадаги миллий меросга муҳим аҳамият берилади. Унда қуйидаги устувор вазифалар белгилаб олинди:

- Давлат ҳокимияти ва бошқарувини демократлаштириш
- Суд-ҳуқуқ тизimini ислоҳ қилиш, ахборот ва сўз эркинлигини таъминлаш
- Ахборот ва сўз эркинлигини эркинлаштириш.
- Ўзбекистонда сайлов ҳуқуқи эркинлигини таъминлаш ва сайлов қонунчилигини ривожлантириш
- Фуқаролик жамияти институтларини шакллантириш ва ривожлантириш

²⁰ И.Каримов. Ўзбекистонда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришнинг асосий йўналишлари. Иккинчи чакириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг тўққизинчи сессиясидаги маъруза, 2002 йил 29 август - Биз танлаган йўл – демократик тараққиёт ва маърифий дунё, ҳамкорлик йўли. Т.11. – Т.: 2003.

- Демократик бозор ислохотларини ва иқтисодийни либераллаштиришни янада чуқурлаштириш.²¹

Ҳар қайси жамият концепцияда таъкидланган, демократлаштириш жараёнида долзарб характерга эга бўлган суд-ҳуқуқ тизимини ислоҳ этиш мамлакатни демократик янгиланишнинг бугунги босқичдаги энг муҳим йўналиш сифатида қонун устуворлиги ва қонунийликни мустаҳкамлаш, шахс ҳуқуқи ва манфаатларини ҳимоя қилиш, яъни ҳуқуқий давлат асосларини янада такомиллаштириш ва либераллаштириш, аҳолининг ҳуқуқий онги ва маданиятини юксалтириш, суд тизимини ижро этувчи ҳокимият органлари назорати ва таъсиридан чиқариш имконини бергани, прокурорлик ва адвокатура институтларини такомиллаштириш, айниқса, маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексни такомиллаштириш муҳим аҳамият касб этади.

Ахборот соҳасини ислоҳ қилиш, ахборот ва сўз эркинлигини таъминлаш йўналишида «Давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятининг очиклиги тўғрисида» қонун қабул қилиш зарурияти масаласининг қўйилиши, аввало, фуқароларнинг ахборот соҳасидаги конституциявий ҳуқуқини янада кенгайтириш, бошқарув органлари қабул қилаётган қарорлар сифатини ошириш борасидаги масъулиятини ошириш ҳамда давлат ҳокимияти органлари фаолияти ҳақида жамоатчиликни хабардор қабул қилиш тартибларини белгилаш, ижро ҳокимияти органлари фаолиятининг, юртимизда амалга оширилаётган ислохотларни, давлат ички ва ташқи сиёсатининг очиклиги ҳамда ошкоралигини, мамлакатимиз ва хорижда кечаётган воқеа ва ҳодисалар хусусида фикрлар химла-хиллиги ва сиёсий плюрализмни ҳисобга олган ҳолда таъминланиши масалаларининг алоҳида таъкидлаб ўтилиши бошқарувни демократлаштиришнинг янги хусусиятлари таркиб топишига хизмат қилади.

²¹ Каримов И.А. Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги маъруза. 2010 йил 12 ноябрь. Ў Т.: Ўзбекистон, 2010.

Инсоният тараққиётида давлат ҳокимияти ва бошқарувини демократлаштириш масаласи, уни амалга оширишнинг турли хил шакллари билан боғлиқ ҳолда ҳар хил ечим топиб келган.

Давлат жамият тараққиётининг муайян босқичида ижтимоий-сиёсий эҳтиёжлар туфайли шаклланган сиёсий институтдир. У жамиятда турли инсонлар ўртасидаги муносабатларни тартибга солишда, уларни фаровон, бахтли ҳаёт кечиришларини таъминлашда муҳим ўрин тутган. Аммо бу осонликча амалга ошмаган. Жамият тарихида давлат манфаати инсон манфаатига хизмат қилган ҳолатлар билан бирга, аксинча, “давлат ҳукмронлиги”, бошқарувда “маъмурий буйруқбозлик” амал қилган даврлар ҳам кўп бўлган, мустабид Совет даври бунга типик мисолдир. “Ҳокимият” тушунчаси энг универсал бўлиб, “давлат ҳокимияти”, “сиёсий ҳокимият” унинг ўзига хос кўринишидир.

Ўзбекистонда, мустақиллик туфайли, бу тушунчалар янгича маъно-мазмун касб эта бошлади. Мамлакатимизда давлат ҳокимияти ва бошқарувини демократлаштиришга устувор аҳамият берилди. “Инсон – жамият – давлат” тизими ҳуқуқий асосда ечим топди. “Халқ давлат ҳокимиятнинг бирдан-бир манбаидир”²² (Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, 7-модда) деган норма конституцияда белгилаб қўйилди. Демак халқнинг хоҳиш-иродаси, мақсад ва манфаатларини давлат ҳокимияти ва бошқарувини амалга оширишда белгиловчи аҳамият касб этади. Бугун бу – ўзига хос ижтимоий-сиёсий макондир.

Мамлакатимизда, давлат ҳокимиятини демократлаштиришда, “босқичма-босқичлик” тамойилига таянган ҳолда амалга ошириш ҳаётийлиги, бунинг учун зарур бўлган барча шарт-шароитларни, шунингдек омилларни ҳисобга олган ҳолда амалга оширилаётганлиги, давлатни бош ислохотчи сифатида мамлакатда барқарор, сиёсий ҳаётни таъминлашда муҳим роль ўйнайди.

²² Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т.: “Ўзбекистон”, 2012, 4-б.

“Кучли давлатдан – кучли фуқаролик жамияти сари” концепциясининг қабул қилиниб, асосланганлиги унинг ўзига хос сиёсий мантиғидир. Демак давлат ҳокимиятини номарказлаштириш, марказий давлат ҳокимиятининг айрим ваколатларини маҳаллий давлат ҳокимиятига бериб бориш, фуқароларнинг ўзини-ўзи бошқариш органларининг ролини ошириш, жамоат бирлашмалари, фуқароларнинг ННТда фаол иштирок этиши ва улар сонининг кўпайиб бориши, фуқароларнинг сиёсий онг ва маданиятини юксалиб бораётганлиги ўзига хос демократик муҳит яратиб бермоқда. Бу билан боғлиқ конституцион ўзгаришлар, янги қонунлар қабул қилинмоқдаки, бу давлат ҳокимияти ва бошқарувини демократлашиб бораётганлиги орқали ўзининг ифодасини топмоқда. Мустақиллик туфайли, Ўзбекистонда давлат ҳокимияти ва бошқарувини демократлашуви билан боғлиқ ўзгаришлар бунинг тасдиғидир. “Бунинг тасдиғини, - деб таъкидлайди Ўзбекистон Республикаси Президенти И.Каримов, - мамлакатимизни ислоҳ этиш ва демократлаштириш жараёни ҳеч қачон ортга қайтмайдиган, қатъий ва изчил тус олгани, одамларимиз ўзгариб, уларнинг сиёсий ва фуқаролик фаоллиги ошаётгани, онгу тафаккури юксалиб, ён-атрофда бўлаётган барча воқеа-ҳодисаларга даҳлдорлик туйғуси, эртанги кунга ишончи ортиб бораётгани мисолида кўриш, англаш қийин эмас”.²³

Бу “Мамлакатимизда демократик ислоҳотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси”да ҳам аниқ ифодасини топди. Унинг асосий йўналишлари белгилаб берилди. “Давлат ҳокимиятини ва бошқарувини демократлаштириш” унинг йўналишларидан биридир. Бу пировард мақсадни – фуқаролик жамиятини ривожлантиришга қаратилганлигини англатади. Натижада фуқаролар ўзаро ҳуқуқ ва эркинликларини, манфаатларини англаб, тегишли фуқаролик институтлари орқали давлат ва жамият бошқарувида фаол иштирок этиб бормоқдалар. Фуқаролик масъулияти ва маданияти ортмоқда. Бу “демократик жамиятнинг

²³ И.Каримов. Мамлакатимизда демократик ислоҳотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси: Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги маъруза. 2010 йил 12 ноябрь. – Т.: “Ўзбекистон”, 2010. - 7-б.

– ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамияти” уйғунлигини, амалда таъминлашга хизмат қилмоқда.

Ўзбекистон Республикасининг Конституциясининг 56-моддасида куйидагича белгилаб қўйилган: “Ўзбекистон Республикасида қонунда белгиланган тартибда рўйхатдан ўтказиладиган касаба уюшмалари, сиёсий партиялар, олимларнинг жамиятлари, хотин-қизлар, фахрийлар ва ёшлар ташкилотлари, ижодий уюшмалар, оммавий ҳаракатлар ва фуқароларнинг бошқа уюшмалари жамоат бирлашмалари сифатида эътироф этилади”²⁴.

Бугунги кунда мамлакатимизда 5100 дан зиёд нодавлат нотижорат ташкилотлари фаолият юритаётганини ва бу кўрсаткич 2000 йилга қараганда 2,5 баробар кўплигини, фуқаролар йиғинлари ва ўзини ўзи бошқариш органлари - маҳаллалар сони 10 мингдан ортиқни ташкил этишини ҳисобга олсак, уларнинг жамият ҳаётида ўз ўрнини топаётгани ва, албатта, миллий гоё мақсадларини кенг жамоатчиликка етказишда ўрни ошаётганини гувоҳи бўламиз. Шунини ҳисобга олган ҳолда юртимизда фуқаролик институтларига доир 200 дан ортиқ қонун ҳужжатлари мавжуд бўлиб, “Жамоат фондлари тўғрисида”ги, “Ҳомийлик тўғрисида”ги қонунлар, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистонда фуқаролик жамияти институтлари ривожланишига кўмаклашиши чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенати Кенгашларининг “Нодавлат нотижорат ташкилотларини, фуқаролик жамиятининг бошқа институтларини қўллаб-қувватлашни кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қўшма қарори, “Ижтимоий шерикчилик тўғрисида”ги Қонун, “Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни шулар жумласидандир.

Давлат ҳокимияти ва бошқарувини демократлаштириш: мустақиллик; инсон эркинлиги ва манфаатларининг устуворлиги; давлатни бош ислохотчи эканлиги; давлат ҳокимиятини бўлиниш принципига амал қилиши; қонун устуворлиги; ҳуқуқий давлат; фуқаролик жамияти институтининг

²⁴ Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т.: 2012, - 11-б.

ривожланиши; фуқаролар ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошиши; фуқароларнинг сиёсий онг ва маданиятининг юксалиши; сиёсий плюрализм; демократик сайлов тизими; парламент институтининг ривожланиши ва бошқа омиллар билан боғлиқ.

Мамлакатимзда “демократик ислоҳотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси”ни ишлаб чиқилиши ижтимоий-сиёсий, маънавий ҳаётимзда муҳим тарихий аҳамиятга молик воқеа бўлди. Уни атрофлича ўрганиш, моҳиятини билишга яқин истиқболдаги устувор вазифаларни белгилаб олишга имконият беради.

1. “Мамлакатимизда демократик ислоҳотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси” демократия ва фуқаролик жамиятини ривожлантиришнинг янгича фалсафий концепциясидир. Унда яқин истиқболда амалга оширилиши устивор аҳамиятига эга бўлган йўналишлар ўзининг ифодасини топганлиги билан характерланади. Шунингдек, тизимлилик ва таркибий функционал ёндашув аниқ ифодасини топган.

2. Демократик ислоҳотларни чуқурлаштиришдан мақсад ҳаёт ўзгаришларига, онг ва тафаккурнинг янгиланишларига жавоб бериш, ундан орқада қолмасликдир. Бу ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамияти қурилиши билан боғлиқ долзарб масалаларга жавоб топиш имкониятини беради.

3. Фуқаролик жамиятини қуриш мақсадларига эришишга демократик ислоҳотлар, яъни инсонни фаол иштирокини таъминлайдиган ва кафолатлаб берадиган қонунларни амалда таъминланиши орқали қадрият даражасига кўтарилишини тақозо этади.

4. Мамлакатимизда демократик ислоҳотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепциясининг моҳияти миллий ғоя мақсадлари билан муштаракдир. Унга миллий ғоянинг миллий – маданий ҳамда умуминсоний тамойилларига таянган ҳолда эришилади.

5. Концепцияда белгилаб берилган йўналишлар ва устивор вазифалар, дунёни демократия ва демократик тамойилларнинг хилма-

хиллиги билан боғлиқ қарашларни янада бойитади. Ўзбекистонни бу йўлда тадрижий босқичма-босқич тарзда демократик ислохотларни амалга ошириб бераётганлигини ҳамда унга реал ёндашиб, сиёсий ҳаётда амалий – конструктив барқарор муҳит яратишга хизмат қилади.

Хулоса қилиб айтганда, биринчидан, мустақиллик, жамият ривожланишида янги назарий, илмий асослар И.А.Каримов асарларида ўзининг аниқ ифодасини топди.

Иккинчидан, давлат ҳокимияти, давлат бошқарувини демократлаштириш учун босқичма-босқич зарур шарт-шароит, омиллар яратиб берилмоқда. Жамият ҳаётида давлатнинг бош ислохотчилик роли белгиланганлиги ўзининг натижасини бермоқда.

Учинчидан, мамлакатда, давлат ҳокимиятини номарказлаштириш амалга ошмоқда. Демократик принципларнинг устуворлиги амалда ўзининг натижаларини бермоқда. Фуқаролик институтлари ва жамияти ривожланмоқда.

Тўртинчидан, Ўзбекистон, давлат ҳокимияти ва бошқарувини демократлаштириш орқали тараққиётнинг “Ўзбек модели” демократик тараққиётнинг ўзига хос йўлидан бири сифатида дунёнинг эътироф этиши эришди, бу Ўзбекистон халқининг муҳим ютуғидир.

Ўз-ўзини назорат қилиш саволлари

1. “Ҳуқуқий давлат” ва “фуқаролик жамияти” деганда нималарни тушунасиз?

2. “Кучли давлатдан кучли фуқаролик жамияти сари” концепциясининг моҳиятини очиб беринг. Унинг асосий йўналишларига нималар киради?

3. Фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепциясининг асосланиши қандай шарт-шароитлар билан боғлиқ? Унинг йўналишлари, мақсад ва вазифалари ҳақида нималарни биласиз?

4. Фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепциясини Кластер усулидан фойдаланиб, таҳлил этинг.

5. Демократик жамият тараққиёти ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамияти билан боғлиқми? Уни асосланг.

3-Мавзу: Глобаллашув ва таълим-тарбия тизимидаги замонавий

талаблар

Режа:

1. Глобаллашув ва таълим-тарбиянинг ўзаро муносабати ва боғлиқлиги, таъсири

2. “Таълим тўғрисида”ги Қонун ва “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури” нинг қабул қилиниши. Таълим соҳасидаги ўзгаришлар ва янгича талаблар

3. Демократик жамият тараққиётида таълимни тарбия билан узвий алоқадорлиги, ютуқлар, муаммолар, ечимлар

Таянч сўзлар: Таълим, мафкура, полигон, ахборот хуружи, ғоявий бўшлиқ.

1. Глобаллашув ва таълим-тарбиянинг ўзаро муносабати ва боғлиқлиги, таъсири

Ҳозирги дунёда амалга ошаётган глобал ўзгаришлар таълим ва тарбия соҳасига ҳам ўзининг таъсирини кўрсатмоқда. Бу бир томондан, глобал ўзгаришларни объектив жараён сифатида инсон ҳаёти соҳаларига таъсирини ҳолисона ўрганишни тақозо этади. Иккинчидан, глобал ўзгаришлар таълим-тарбия жараёнларига ҳам ўзининг таъсирини кўрсатаётганлиги сабабли унинг билан боғлиқ бўлган ютуқ ва муаммоларни билиш ва тегишли хулосалар чиқариш амалий аҳамиятга эга. Глобаллашув таълим-тарбиянинг ахборот коммуникация тизими, интернет тармоқлари ва замонавий педтехнологиялар билан боғлиқ янги имкониятлар яратиб бермоқда. Таълимни анънавий усуллари ўрнида интефаол усулларни қўллаш орқали уни самарадорлигига эришиш долзарб бўлиб турибди. Шунингдек, глобаллашув жаарёнининг айниқса тарбия соҳасига кўрсатаётган айрим ғаразли носоғлом ғоявий-мафкуравий муаммоларни ҳам келтириб чиқармоқдаки, уни ҳисобга олмаслик мумкин эмас.

Ўзбекистон Республикаси Президенти асарларида глобаллашув ва таълим тарбия масалаларига алоҳида эътибор бериб келинмоқда. Мустақиллик туфайли мамлакатимизда таълим соҳаси тубдан ислоҳ этилди,

“Таълим тўғрисида”ги Қонун ва Кадрлар тайёрлаш миллий дастури қабул қилинди. Бу таълим-тарбияга қўйилаётган янгича талабларга ўзига хос жавобдир.

Шунингдек, глобаллашув ва таълим-тарбия билан боғлиқ бўлган ютуқлар ва муаммолар И.Каримовнинг “Юксак маънавият – енгилмас куч” асарида ўз ифодасини топган. “Глобаллашув феномени ҳақида гапирганда, - дейди И.Каримов, - бу атама бугунги кунда илмий-фалсафий, ҳаётий тушунча сифатида жуда кенг маънони англатишини таъкидлаш лозим. Умумий нуқтаи назардан қараганда, бу жараён мутлақо янгича маъно-мазмундаги хўжалик, ижтимоий-сиёсий, табиий-биологик глобал муҳитнинг шаклланишини ва шу билан бирга, мавжуд миллий ва минтақавий муаммоларнинг жаҳон миқёсидаги муаммоларга айланиб боришини ифода этмоқда”²⁵.

Президент шунингдек, глобаллашув жараёни ҳаётимизга тобора тез ва чуқур кириб келаётганининг асосий омили ва сабаби ҳақида тўхталиб, уни қуйидагича изоҳлайди: “Бугунги кунда ҳар қайси давлатнинг тараққиёти ва равнақи нафақат яқин ва узоқ кўшнилари, балки жаҳон миқёсида бошқа минтақа ва ҳудудлар билан шундай чамбарчас боғланиб боряптики, бирон мамлакатнинг бу жараёндан четда туриши ижобий натижаларга олиб келмаслигини тушуниш, англаш қийин эмас”²⁶.

Шу маънода, глобаллашув — бу аввало ҳаёт суръатларининг беқиёс даражада тезлашуви демакдир.

Ҳар бир ижтимоий ҳодисанинг ижобий ва салбий томони бўлгани сингари, глобаллашув жараёни ҳам бундан мустасно эмас. Ҳозирги пайтда унинг ғоят ўткир ва кенг қамровли таъсирини деярли барча соҳаларда кўриш, ҳис этиш мумкин. Айниқса, давлатлар ва халқлар ўртасидаги интеграция ва ҳамкорлик алоқаларининг кучайиши, хорижий инвестициялар, капитал ва товарлар, ишчи кучининг эркин ҳаракати учун қулайликлар вужудга келиши, кўплаб янги иш ўринларининг яратилиши, замонавий коммуникация ва

²⁵ И.Каримов. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Т.: “Маънавият”, 2008, - 111-б.

²⁶ Ўша жойда.

ахборот технологияларининг, илм-фан ютуқларининг тезлик билан тарқалиши, турли кадриятларнинг умуминсоний негизда уйғунлашуви, цивилизациялараро мулоқотнинг янги сифат касб этиши, экологик офатлар пайтида ўзаро ёрдам кўрсатиш имкониятларининг ортиши - табиийки, буларнинг барчасига глобаллашув туфайли эришилмоқда.

Айни пайтда ҳаёт ҳақиқати шуни кўрсатадики, ҳар қандай тараққиёт маҳсулидан икки хил мақсадда - эзгулик ва ёвузлик йўлида фойдаланиш мумкин. Агарки башарият тарихини, унинг тафаккур ривожини тадрижий равишда кўздан кечирадиган бўлсак, ҳаётда инсонни камолотга, юксак марраларга чорлайдиган эзгу ғоя ва таълимотлар билан ёвуз ва зарарли ғоялар ўртасида азалдан кураш мавжуд бўлиб келганини ва бу кураш бугун ҳам давом этаётганини кўрамиз.

Бугунги кунда замонавий ахборот майдонидаги ҳаракатлар шу қадар тизимли, шу қадар тезкорки, энди илгаригидек, бу воқеа биздан жуда олисда юз берибди, унинг бизга алоқаси йўқ, деб бепарво қараб бўлмайди. Ана шундай кайфиятга берилган халқ ёки миллат тараққиётдан юз йиллар орқада қолиб кетиши ҳеч гап эмас.

“Глобаллашув жараёнининг яна бир ўзига хос жиҳати шундан иборатки, - деб таъкидлайди И.Каримов, - ҳозирги шароитда у мафкуравий таъсир ўтказишнинг ниҳоятда ўткир қуролига айланиб, ҳар хил сиёсий кучлар ва марказларнинг манфаатларига хизмат қилаётганини соғлом фикрлайдиган ҳар қандай одам, албатта, кузатиши муқаррар”²⁷.

Бугунги замонда мафкура полигонлари ядро полигонларидан ҳам кўпроқ кучга эга²⁸. Бу масаланинг кишини доимо огоҳ бўлишга ундовчи томони шундаки, агар ҳарбий, иқтисодий, сиёсий тазйиқ бўлса, буни сезиш, кўриш, олдини олиш мумкин, аммо мафкуравий тазйиқни, унинг таъсири ва оқибатларини тезда илғаб етиш ниҳоятда қийин.

Мана шундай вазиятда одам ўз мустақил фикрига, замонлар синовидан ўтган ҳаётий-миллий кадриятларга, соғлом негизда шаклланган дунёқараш ва

²⁷ И.Каримов. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Т.: “Маънавият”, 2008, - 113-б.

²⁸ Ўша жойда.

мустаҳкам иродага эга бўлмаса, ҳар турли маънавий таҳдидларга, уларнинг гоҳ ошкора, гоҳ пинҳона кўринишдаги таъсирига бардош бериши амримаҳол. Буни кундалик ҳаётда учраб турадиган кўплаб воқеалар мисолида яққол кузатиш мумкин ва уларнинг қандай оғир оқибатларга олиб келиши ҳаммага маълум.

Бугунги кунда ёшларимиз нафақат ўқув даргоҳларида, балки радио-телевидение, матбуот, Интернет каби воситалар орқали ҳам ранг-баранг ахборот ва маълумотларни олмоқда. Жаҳон ахборот майдони тобора кенгайиб бораётган шундай бир шароитда ёшларни ушбу воситаларни қўлламасликка чақириш ҳам тўғри келмаслиги ушбу асарда қуйидагича изоҳланади: “Биз юртимизда очик ва эркин демократик жамият қуриш вазифасини ўз олдимизга қатъий мақсад қилиб қўйганмиз ва бу йўлдан ҳеч қачон қайтмаймиз”²⁹.

Ёшларимизнинг маънавий оламида бўшлиқ вужудга келмаслиги учун уларнинг қалби ва онгида соғлом ҳаёт тарзи миллий ва умуммиллий кадриятларга ҳурмат-эҳтиром туйғусини болалик пайтидан бошлаб шакллантиришимиз зарур.

Бугунги кунда инсон маънавиятига қарши йўналтирилган, бир қарашда арзимас бўлиб туюладиган кичкина хабар ҳам ахборот оламидаги глобаллашув шиддатидан куч олиб, кўзга кўринмайдиган, лекин зарарини ҳеч нарса билан қоплаб бўлмайдиган улкан зиён етказиши мумкин.

Ҳар қайси давлатнинг чегараларини дахлсиз сақлашда ҳарбий куч-қудрат, қуроли кучлар сув билан ҳаводек зарур. Аммо халқимиз, авваламбор, ёш авлодимиз маънавий оламининг дахлсизлигини асраш учун биз нималарга таяниб-суяниб иш олиб боришимиз керак, деган савол бугун барчамизни ўйлантириши табиий.

И.Каримов тобора кучайиб бораётган бундай хатарларга қарши доимо сергак, огоҳ ва ҳушёр бўлиб яшашимиз зарурлиги ҳақида уқтириб, “бундай таҳдидларга қарши ҳар томонлама чуқур ўйланган, пухта илмий асосда

²⁹ Ўша жойда.

ташкил этилган, мунтазам ва узлуксиз равишда олиб бориладиган маънавий тарбия билан жавоб бериш мумкин” эканлигини таъкидлайди.³⁰

“Барчамизга аён бўлиши керакки, - деб ёзади Ўзбекистон Республикаси Президенти ўз асарида, - қаердаки бепарволик ва лоқайдлик ҳукм сурса, энг долзарб масалалар ўзибўларчиликка ташлаб қўйилса, ўша ерда маънавият энг ожиз ва заиф нуқтага айланади. Ва аксинча — қаерда хушёрлик ва жонкуярлик, юксак ақл-идрок ва тафаккур ҳукмрон бўлса, ўша ерда маънавият қудратли кучга айланади”³¹.

Айниқса, бутунги кунда халқаро майдонда турли сиёсий кучлар ўзининг миллий ва стратегик режаларига эришиш учун «Эркинлик ва демократияни олға силжитиш» ниқоби остида амалга ошираётган, узокни кўзлаган сиёсатнинг асл моҳияти ва мақсадларини ўз вақтида сезиш, англаш катта аҳамият касб этади.

Шу борада айрим қудратли давлатлар томонидан муайян мамлакатларга, авваламбор, ер ости, ер усти бойликларига эга бўлган ҳудудларга нисбатан олиб борилаётган ана шундай ғаразли сиёсатни дунёнинг айрим минтақаларида тинч ҳаётнинг издан чиқиши, ҳокимият тепасига айнан ўша давлатларнинг манфаатларига хизмат қиладиган кучларнинг келиши билан боғлиқ мисолларда кўриш мумкин.

Ана шундай вазиятни ҳисобга олган ҳолда, халқимизнинг маънавий оламини бундай таҳдидлардан асраш, ҳозирги ўта мураккаб бир замонда халқаро майдонда содир бўлаётган жараёнларнинг туб моҳиятига етиб бориш, улар ҳақида холис ва мустақил фикрга эга бўлиш бугунги куннинг энг долзарб вазифаси эканлиги таъкидланади.

Юртимизда янги ҳаёт асосларини барпо этиш йўлида, И.Каримов яна бир масалага алоҳида эътибор қаратади. Яъни, коммунистик мафкура ва унинг ахлоқ нормаларидан воз кечилганидан сўнг жамиятда пайдо бўлган ғоявий бўшлиқдан фойдаланиб, четдан биз учун мутлақо ёт бўлган, маънавий

³⁰ И.Каримов. Юксак маънавият – энгилмас куч. – Т.: “Маънавият”, 2008, - 115-116-б.

³¹ Ўша жойда.

ва ахлоқий тубанлик иллатларини ўз ичига олган «оммавий маданият» ёпирилиб кириб келиши мумкинлигини муаммосидир.

“Оммавий маданият” деган ниқоб остида ахлоқий бузуклик ва зўравонлик, индивидуализм, эгоцентризм ғояларини тарқатиш, керак бўлса, шунинг ҳисобидан бойлик орттириш, бошқа халқларнинг неча минг йиллик анъана ва қадриятлари, турмуш тарзининг маънавий негизларига беписандлик, уларни қўпоришга қаратилган хатарли таҳдидлар одамни ташвишга солмай қўймайди.

Ҳозирги вақтда ахлоқсизликни маданият деб билиш ва аксинча, асл маънавий қадриятларни менсимасдан, эскилик сарқити деб қараш билан боғлиқ ҳолатлар бугунги тараққиётга, инсон ҳаёти, оила муқаддаслиги ва ёшлар тарбиясига катта хавф солмоқда ва қўпчилик бутун жаҳонда бамисоли бало-қазодек тарқалиб бораётган бундай хуружларга қарши курашиш нақадар муҳим эканини англаб олмоқда. Ота-боболаримизнинг онгу тафаккурида асрлар, минг йиллар давомида шаклланиб, сайқал топган орномус, уят ва андиша, шарму ҳаё, ибо ва иффат каби юксак ахлоқий туйғу ва тушунчалар бу кодекснинг асосий маъно-мазмунини ташкил этади.

Бугунги замон воқеликка очиқ кўз билан, реал ва ҳушёр қарашни, жаҳонда ва ён-атрофимизда мавжуд бўлган, тобора кучайиб бораётган маънавий таҳдид ва хатарларни тўғри баҳолаб, улардан тегишли хулоса ва сабоқлар чиқариб яшашни талаб этмоқда. Шу боис юртдошларимиз, айниқса, ёш авлод онгида мураккаб ва таҳликали ҳаёт ҳақида, унинг шафқатсиз ўйинлари тўғрисида бирёқлама ва сохта тасаввур бўлмаслиги керак.

Мустақиллик туфайли Ўзбекистонда демократик жамият қуришни амалга оширилмоқда. Бунда таълим-тарбия тизими ҳам тубдан ислоҳ этилмоқда. Ўзбекистон Республикасининг Конституциясининг 41-моддасида “Ҳар ким –билим олиш ҳуқуқига эга. Бепул умумий таълим олиш давлат томонидан кафолатланади. Мактаб ишлари давлат назоратидадир” деб белгилаб қўйилди.³²

³²Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2010, - б.

“Таълимни тарбиядан, тарбияни эса таълимдан ажратиб бўлмайди – бу шарқона қараш, шарқона ҳаёт фалсафаси” – деб таъкидаланади И.Кариимовнинг “Юксак маънавият – енгилмас куч асариди”³³. “Шуни унутмаслик керакки, келажагимиз пойдевори билим даргоҳларида яратилади, бошқача айтганда, халқимизнинг эртанги куни қандай бўлиши фарзандларимизнинг бугун қандай таълим ва тарбия олишига боғлиқ”³⁴.

Абдулла Авлонийнинг “Тарбия биз учун ё ҳаёт – ё мамот, ё нажот – ё халокат, ё саодат – ё фалокат масаласидир” деган сўзлари ҳозирги вақтда ҳам долзарб аҳамият касб этади.

Таълимнинг кутилаётган давомийлик муддати*:

	1990 йил	2000 йил	2005 йил	2009 йил	2010 йил
Ўзбекистон	13,7	14.8	15.1	15.4	15.6
Ривожланган давлатлар	14.1	15.0	15.4	15.7	15.9
Ўртадан юқори ривожланиш даражасидаги давлатлар	12.3	12.8	13.4	13.7	13.8
Ўртача ривожланиш даражасидаги давлатлар	9.7	10.0	10.5	10.9	11.0
Ўртача даражадан паст ривожланишдаги давлатлар	7.1	7.4	7.7	8.1	8.2

* *Ўзбекистон Республикаси иқтисодий-ижтимоий тараққиётининг мустақиллик йилларидаги (1990-2010) асосий тенденция ва кўрсаткичлари ҳамда 2011-2015 йилларга мўлжалланган прогнозлари: статистик тўплам. – Т.: “Ўзбекистон”, 2011.*

³³ И.Кариимов. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Т.: “Маънавият”, 2008, - 62-б.

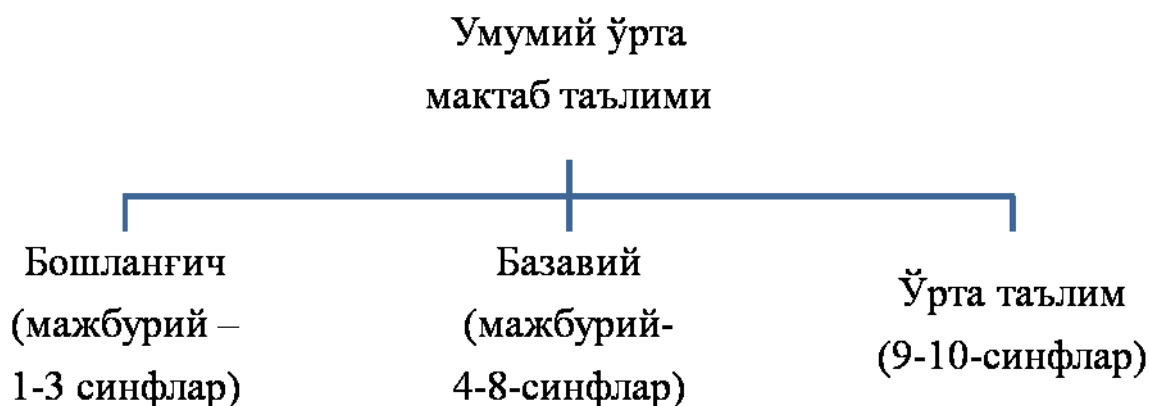
³⁴ И.Кариимов. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Т.: “Маънавият”, 2008, - 61-б.

Олий таълимнинг ривожланиш кўрсаткичлари*

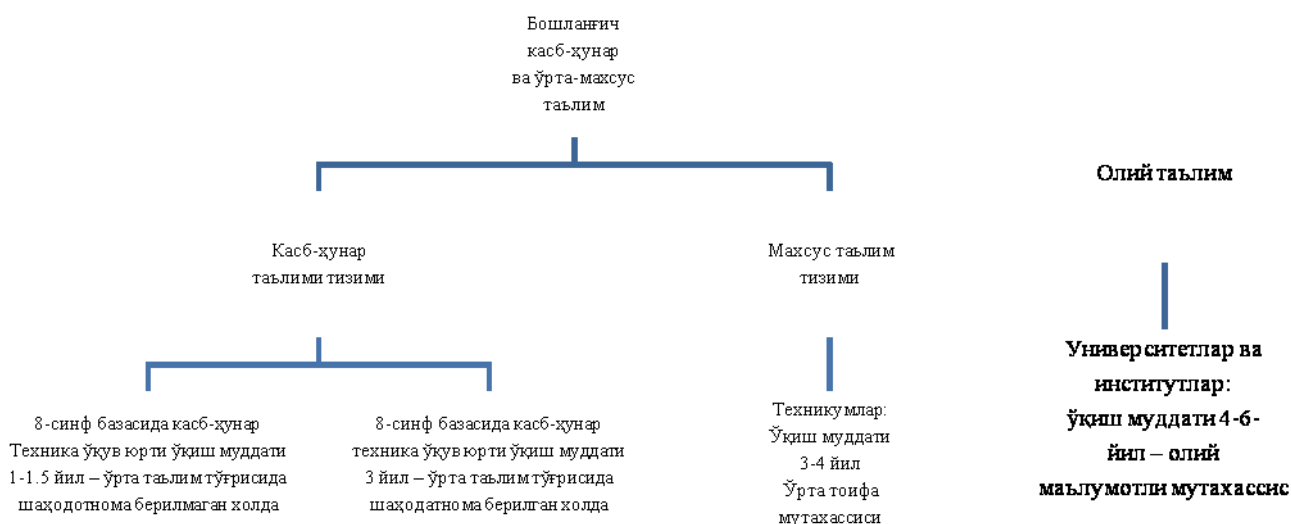
Кўрсаткичлар	1990-1991 ўқув йили	2000-2001 ўқув йили	2009-2014 ўқув йили
Олий ўқув юртлари сони	37	60	66
шу жумладан, хорижий олий ўқув юртларининг филиаллари	-	1	6

* Ўзбекистон Республикаси иқтисодий-ижтимоий тараққиётининг мустақиллик йилларидаги (1990-2010) асосий тенденция ва кўрсаткичлари ҳамда 2011-2015 йилларга мўлжалланган прогнозлари: статистик тўплам. – Т.: “Ўзбекистон”, 2011

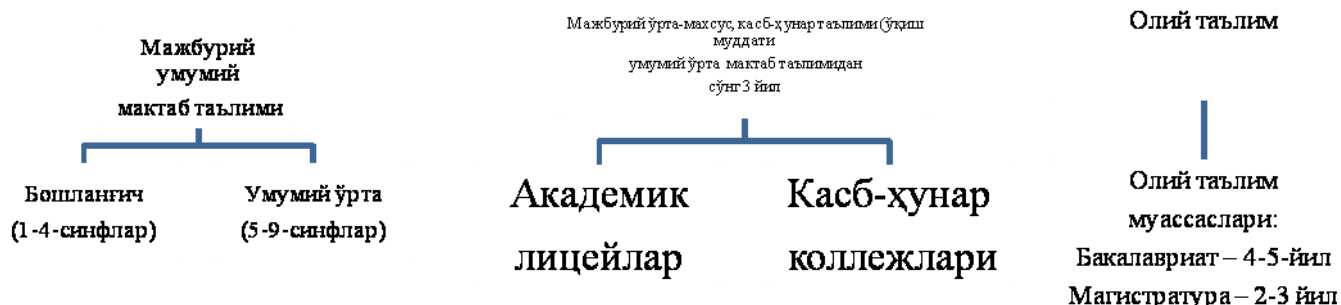
1991 йилгача фаолият кўрсатган таълим тизими

1991 йилгача фаолият кўрсатган таълим тизими

Ўзбекистон Республикасида фаолият кўрсатаётган таълим тизими

2. Ўзбекистонда таълим тизимини ислоҳ қилиш борасида 1997 йил 29 август Кунини Кадрлар тайёрлаш миллий дастурининг қабул қилиниши муҳим кадам бўлди.

Дастурни рўёбга чиқариш босқичлари қуйидагиларни ўз ичига олади:

- Биринчи босқич – 1997-2001 йиллар
- Иккинчи босқич – 2001-2005 йиллар
- Учинчи босқич – 2005 ва ундан кейинги йиллар.

Кадрлар тайёрлаш миллий моделининг асосий таркибий қисми қуйидагилардан иборат:

- **ШАХС** – кадрлар тайёрлаш тизимининг бош субъекти ва объекти, таълим соҳасидаги хизматларнинг истеъмолчиси ва уларни амалга оширувчи;
- **ДАВЛАТ ВА ЖАМИЯТ** – таълим ва кадрлар тайёрлаш тизимининг фаолиятини тартибга солиш ва назорат қилишни амалга оширувчи кадрлар тайёрлаш ва уларни қабул қилиб олишнинг кафиллари;
- **УЗЛУКСИЗ ТАЪЛИМ** малакали рақобатбардош кадрлар тайёрлашнинг асоси бўлиб, таълимнинг барча турларини, давлат таълим

стандартларини , кадрлар тайёрлаш тизими тузилмаси ва унинг фаолият кўрсатиш муҳитини ўз ичига олади.

Ўзбекистон Республикасида узлуксиз таълим, фан ва ишлаб чиқариш тизими ва турлари қуйидагилардан иборат:

- Мактабгача таълим;
- Умумий ўрта таълим;
- Ўрта махсус, касб-хунар таълими;
- Олий таълим;
- Олий ўқув юртидан кейинги таълим;
- Кадрлар малакасини ошириш ва уларни қайта тайёрлаш;
- Мактабдан ташқари таълим.

Олий таълим қуйидаги босқичлардан иборат бўлиб, улар қуйидагилардан иборат:

● **Бакалавриат** – мутахассисликлар йўналиши бўйича фундаментал ва амалий билим берадиган, таълим муддати камида тўрт йил давом этадиган таянч олий таълимдир.

● **Магистратура** – аниқ мутахассислик бўйича фундаментал ва амалий билим берадиган, бакалавриат негизида таълим муддати камида икки йил давом этадиган олий таълимдир.

Олий ўқув юртларидан кейинги таълим миллий таълим тизимида муҳим аҳамиятга эга. Бу борадаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Олий малакали илмий ва илмий-педагог кадрларни тайёрлаш ва аттестациядан ўтказиш тизимини янада такомиллаштириш тўғрисида”ги Фармони (2012 йил 24 июль) ҳамда ЎзРес Вазирлар Маҳкамасининг “Олий малакали илмий ва илмий-педагог кадрларни тайёрлаш ва аттестациядан ўтказиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарорининг (2012 йил

28 декабрь) қабул қилиниши муҳим ишлардан бири бўлди. Бу таълим босқичи 3 йилни ўз ичига олади.

Шакллари:

- Катта илмий ходим-изланувчилар институти;
- Мустақил изланувчилик.

Кадрлар малакасини ошириш ва уларни қайта тайёрлаш

Кадрлар малакасини ошириш ва уларни қайта тайёрлаш мутахассисликларнинг касб билимлари ва кўникмаларини янгилаш ҳамда чуқурлаштиришга қаратилган. Кадрлар малакасини ошириш ва уларни қайта тайёрлаш таълим муассасаларидаги ўқиш натижаларига кўра давлат томонидан тасдиқланган намунадаги гувоҳнома ёки сертификат топширилади.

3. Демократик жамият қурилишни ва унинг тараққиётини таълим ва тарбия соҳасисиз тасаввур этиб бўлмайди. Бу таълим-тарбия соҳасини миллий маданий мерос ва умумий эътроф этилган демократик принципларга асосланиши билан боғлиқ. Шу маънода бу соҳада чуқур ислохатлар амалга оширилди

Охирги йилларда таълим-тарбия соҳасида амалга оширган, кўлами ва моҳиятига кўра улкан ишларимиз биз кўзлаган эзгу ниятларимизга эришиши, ҳеч кимдан кам бўлмайдиган ҳаёт барпо этиш, ёшларимиз, бутун халқимизнинг маънавий юксалиши йўлида мустаҳкам замин яратди.

Глобал ўзгаришлар даврида таълим-тарбияга эҳтиёж ортиб боради. Чунки ҳаёт ўзгариш суръатлари тезлашади. Бу бир томондан, турли халқлар ҳаёт соҳаларида имконият доирасида умумий жиҳатларни, қулайликларни яратиб берса, иккинчи томондан ахборот макони кенгаяди. Турли мақсад ва манфаатларга йўналтирилган ҳар хил ғоя, қарашлар, уни тарғибот қилиш технологиялари, ижтимоий онг ва тафаккурига таъсир кўрсатиш мақсадида “жозибадор” лигини оширган ҳолда самарадорликка эришиш учун ҳаракат қилади.

Глобаллашув шароитида миллий ғоя негизларига тўғри келмайдиган “оммавий маданият” ва “ахборот хуружлари”, “маънавий таҳдид” кўринишидаги турли хил ёт ва зарарли ғояларнинг олдини олиш, айрим ёшларда миллий-маданий мерос ва қадриятларга нисбатан писандсизлик билан қараш кайфиятини уйғотишга уринишлар, “ёшларни ва ёши улуғларни бир-бирига қарши қўйиш”, зарарли ғоявий мафкуравий мақсадларни олдини олишда миллий ғоя негизларига таянган ҳолда таълим-тарбиявий ишларни олиб бориш амалий аҳамиятга эга.

Шунинг учун ҳам ҳозирги даврда миллий ғоя ва таълим-тарбиянинг узвий алоқадорлигини ҳисобга олиш ва унга алоҳида эътибор қаратиш муҳим аҳамиятга эга бўлган долзарб масаладир. Бу, аввало, мустақиллик туфайли таълим-тарбиянинг ғоявий-мафкуравий асослари, негизлари тубдан ўзгарганлиги билан боғлиқ, яъни, таълим-тарбия соҳаси тубдан ислоҳ этилди, у ягона коммунистик ғоя принциплари, мақсад ва вазифаларидан холос бўлди. Бугун, миллий ғоя Ўзбекистон жамияти мафкураси сифатида, унинг асосий тушунча ва тамойилларига асослангани ҳолда таълим-тарбия амалга оширилмоқда.

Таълим-тарбиянинг “советча” модели ўрнида янги, яъни ҳозирги замонда таълим-тарбия соҳасида дунёда эришилган ютуқларга, ахборот коммуникация тизими, педагогик технологияларни жорий этган ҳолда таълимни амалга оширишга, таълим соҳасига янги инновацияларни жорий этиш давлат сиёсати даражасида эътибор берилмоқда. Унинг ютуқларини эса дунё эътироф этмоқда. Масалан, таълим соҳасида инновацияларни жорий этиш бўйича Ўзбекистон Республикасини иккинчи ўринни олганлиги ҳам бунга далилдир³⁵.

Мустақиллик йилларида “Таълим тўғрисида”ги Қонун, “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури” қабул қилинди, Кадрлар тайёрлаш миллий модели ишлаб чиқилиб, янгича дунёқараш, ғоя ва мафкуралар ҳилма-

³⁵ Қаранг: Бош мақсадимиз- кенг кўламли ислохотлар ва модернизация йўлини қатъият билан давом эттириш. // Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг 2012-йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш яқунлари ҳамда 2013-йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси. 19.01.2013. <http://gov.uz/uz/press/politics/17061>

хиллигига асослангани шахсинг таълим даражаси ва салоҳиятини оширишга, мустақил фикрлайдиган, ижодий ёндошув маданиятига эга бўлган, янги авлод кадрларини тайёрлаш таълим-тарбия соҳасида муҳим ўрин тутди.

Уни амалга ошириш, аввало, миллий ғоя негизларига таянишни тақозо этади. Бунда миллий-маънавий мерос ва кадриятларга ҳамда ҳозирги пайтда дунёда эришилаётган таълим соҳасидаги илғор ютуқларни билиш, ундан самарали фойдаланиш орқали, тегишли кўникма ва малакани эгаллаш масъулияти ва маданиятини янги авлод вакилларида қарор топиб бораётганлиги ўзининг самарасини бериши табиий.

Улар, биринчидан, янги педагогик технологияларни таълим-тарбияга жорий этиш, унинг моддий-техник базасини янгилаш, модернизациялаш орқали амалга оширилмоқда;

иккинчидан, компьютер, ахборот технологиялари имкониятларидан кенг фойдаланилмоқда. Бу, интернет тизими, компьютер, электрон доска, электрон дарсликлар яратиш ва ундан фойдаланиш имкониятини бермоқда. Инглиз тилини ўрганиш ва билишга давлат сиёсати даражасида аҳамият берилди бошланди;

учинчидан, таълим соҳасида амал қилиб келган эскича (анъанавий) усуллардан воз кечилди. Билимни баҳолашнинг тест тизимига ўтилди. Бу таълим соҳасида мавжуд бўлган айрим салбий ҳолатларнинг ҳам олдини олиш имкониятини бермоқда. Бу соҳада айрим эскича қараш ва ёндошувлар сақланиб қолаётган бўлса-да, бу тизимнинг афзаллигини, таълим тизимини янада янгилашга хизмат қилаётганлигини таъкидлаш лозим;

тўртинчидан, олий таълим тизимида кадрлар тайёрлашда икки босқичли тизимга ўтилганлиги олий малакали илмий педагогик кадрлар тайёрлашда бир босқичли тизими жорий этилиб, докторантура институтини амал қилиши билан меъёрлари ишлаб чиқилиб, ҳаётга тадбиқ этила бошланганлигини ҳам бу соҳада дунё мамлакатларини эришган ютуқлари, тажрибаларини ҳаётга жорий этиш билан боғлиқ. Бу таълим соҳасини янада модернизациялашга хизмат қилади.

Миллий ғоя ва таълим-тарбия тизимида айрим муаммолар мавжудлиги ҳисобга олиниши лозим. Булар, биринчидан, миллий ғоянинг асосий тушунча ва тамойилларини таълим тизимида самарали қўйиш, миллий ғоя, унинг ишонч ва эътиқодини чуқурроқ англаши орқали, уни ҳар бир ёшнинг ишонч-эътиқодига айланиб боришига эришиш билан боғлиқ. Чунки миллий ғоянинг негизларини таълим-тарбия тизимидан ажралган ҳолда тасаввур этиб бўлмайди. Аммо ҳамма ёшларда ҳам миллий-маданий мерос ва илм-фан ютуқларига, унинг сирларини билишга интилиш бир хилда юқори эмас;

иккинчидан, таълимни тарбиядан айри ҳолда тушунишлар мавжуд. Бугун тарбия мамлакатимизнинг мустақил тараққиётини таъминлашдаги муҳим омил эканли глобаллашув даврида турли мафкуралар кураши давом этаётган шароитда янада яққолроқ намоён бўлмоқда. Бу, тегишли таълим-тарбия муассасалари ва бошқа ижтимоий институтларнинг, миллий ғоя илмий-амалий маркази, маънавий тарғибот маркази фаолиятида миллий ғоя тарғиботи самарадорлигини оширишга қаратилган тадбирларда янги замонавий технологияларни қўллашга, замон билан ҳамнафас бўлишга алоҳида аҳамият берилиши муҳим;

учинчидан, миллий ғоя мақсадларини ва вазифаларини таълим тарбиянинг муҳим ажралмас қисми эканлигини, уни мустақил демократик тараққиётини, фуқаролик жамиятини ривожлантиришнинг муҳим шarti эканлигини таъкидлаш лозим.

Демократик жамият тараққиётида таълим соҳасида дунё фан ютуқлари, технологиялардан фойдаланиш қанчалик зарур бўлса, тарбия соҳаси эса миллий-маданий кадрларга таянган ҳолда олиб боришни тақозо этади.

Таълимда – дунёвийлик, тарбияда эса миллий маънавий кадрларни ҳисобга олиш, ўзлигимизни янада бойиб, янгиланиб боришига хизмат қилади. Бу таълимда янги педагогик технологияларни қўллашда ҳам ҳисобга олиниши муҳим, деб ўйлаймиз.

Бугун глобаллашув шароитида таълим-тарбия соҳасида айрим муаммолар мавжудлигини ҳисобга олиш лозим.

Биринчидан, таълим ва тарбиядаги айрим узилишлар билан боғлиқ объектив ва субъектив ҳолатлар, яъни таълимни тарбиядан ёки тарбияни таълимдан орқада қолиши айрим инсонлар ва ёшлар ҳаётида кузатилади.

Иккинчидан, тарбия жараёнида сўз ва ишнинг бир-биридан фарқ қилиш ҳолатлари мавжуд. Бу қонунга риоя этмаслик, адолат принципларини бузиш, лоқайдлик, инсонлар ҳаётига бепарқ қараш билан боғлиқ кўринишларда намоён бўлади. Бундан ташқари носоғлом маҳаллийчилик, уруғ-аймоғчилик, таниш-билишлик ҳолатлари ҳам таълим-тарбия жараёнига салбий таъсир кўрсатади.

Учинчидан, таълим-тарбия жараёнидаги айрим муаммолар халқимизнинг миллий маданий мероси ва қадриятларини, урф-одат ва анъаналари билан боғлиқ ортиқча моддий ҳаражатларга йўл қўйишлар билан боғлиқ.

Тўртинчидан, ёшларнинг таълим олиш, билим сирларини эгаллаш, бугунги замон талабларига жавоб берадиган касб-ҳунарга эга бўлиш талабининг айрим ёшларнинг ҳаётида ҳисобга олинмаслик ҳолати сақланиб қолмоқда. Мавжуд имкониятлардан самарали фойдаланишга бўлган интилишнинг етишмаётганлиги ҳолатлари мавжуд.

Бешинчидан, глобаллашув туфайли замонавий интернет тармоқлари орқали турли ҳил сайтларда ёшларнинг ўзаро мулоқотидаги тарбияга зид бўлган носоғлом кўринишдаги муносабатларнинг шаклланаётганлиги тарбиянинг миллий маънавий негизларига тўғри келмайди.

Бунда мана шундай зарарли ва ёт ғояларга қарши мафкуравий иммунитетни шакллантиришда ёшларда мустақил фикр, ва дунёқарашга эга бўлиб, зарарли ғояларни фарқлашлари учун ғояга қарши ғоя билан жавоб бера олиш маданиятини шаклланиб бориши ҳам муҳим аҳамиятга эга.

Таълим тарбия жаарёнларида янги педтехнологияларни қўллаш замон талабига айланди. Бу таълим жараёнини ҳозирги фан техника ютуқларидан орқада қолмаслиги учун унинг талабига жавоб берадиган мутахассис кадрларни тарбиялашни тақозо этади. Бу ўқитувчилар олдида ҳам янги талабларни қўяди. Замонавий ўқитувчи келажак бунёдкори, янги педагогик технологиялар, назариялар, концепцияларнинг муаллифи, ишлаб

чиқарувчиси, тадқиқотчиси, фойдаланувчиси ва тарғиботчиси эканлигини чуқур ҳис этиши лозим. Бу ундан мустақиллик тафаккурига ва замонавий дунёқарашга эга бўлишни тақозо этади.

Хулос қилиб айтганда, глобаллашув жараёни таълим-тарбия билан ўзаро муносабатда бўлади, бевосита ёки билвосита таъсир кўрсатади.

Иккинчидан, мамлакатимизда демократик жамият қуриш вазифаларини амалга оширишда таълим-тарбияни тубдан ислоҳ этиш ва уни модернизациялаштириш муҳим роль ўйнайди.

Учинчидан, глобаллашув даврида ўқитувчининг педагогик жараёндаги асосий вазифалари ўзгаради. Уни бошқарувчанлик фаолиятига янгича талаблар қўйилади. Бошқариш – бу йўналтириш, вазифа қўйиш, ўрганиш, ёрдам бериш ва қўллаб-қувватлашни ҳамда маслаҳат бериш, раҳбарлик қилиш, кузатиш, талаб қилиш, кўрсатма беришлари ўз ичига олади. Таълим-тарбияда донишманд ва мутафаккирларнинг, халқимизнинг миллий маънавий қадриятларига таяниш муҳим аҳамиятига эга.

Тўртинчидан, таълим-тарбия жараёнидаги ўзгаришлар талабалар ёшлар олдига ҳам муҳим вазифа қўяди. Улар излаш, керакли билимларни мустақил қидириб топиш, ахборот тўплаш ва уларни ишлата билишлари билан боғлиқ.

Умуман олганда глобаллашув даврида таълим-тарбия жараёни замон қўяётган талабларга жавоб бериши, ундан орқада қолмаслиги муҳим аҳамиятга эга. Бу мамлакатимизда белгиланган демократик жамият қуриш вазифаларини амалга оширишда ҳал қилувчи аҳамият касб этади. Таълим соҳасидаги ютуқлар тараққиётнинг калити бўлса, тарбия соҳасидаги ўзига хослик Ўзбекистонни мустақил тараққиёт йўлидан ривожланишини кафолатлаб беради.

Ўз-ўзини назорат қилиш саволлари

1. Глобаллашув ва таълим-тарбиянинг ўзаро боғлиқлиги ва бири-бирига таъсири борасида фикрингиз қандай?
2. “Таълим тўғрисида”ги Қонун ва “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури” нинг қабул қилишдан кўзланган асосий мақсад нималардан иборат?
3. Мустақиллик йилларида таълим соҳасидаги ўзгаришлар ва янгича талаблар ҳақида фикрингиз қандай?
4. Демократик жамият тараққиётида таълим ва тарбия билан боғлиқ муаммолар ҳамда уларнинг ечимлари борасида таклифларингиз.
5. Глобаллашув шароитида таълим-тарбиядаги муаммоларни Case-study усулидан фойдаланиб ўрганинг ва унинг ечим йўллари кўрсатинг.

Фойданилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2014.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Олий малакали илмий ва илмий-педагог кадрларни тайёрлаш ва аттестациядан ўтказиш тизимини янада такомиллаштириш тўғрисида”ги Фармони (2012 йил 24 июль, ПФ-4456-сонли)
3. ЎзР. Вазирлар Маҳкамасининг “Олий малакали илмий ва илмий-педагог кадрларни тайёрлаш ва аттестациядан ўтказиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарори (2012 йил 28 декабрь, 365-сонли)
4. Таълим фаолиятини тартибга солувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар тўплами: Т.: ЎзР. Адлия вазирлиги, 2007 й., 776-б.
5. Каримов И. Асарлар тўплами. 1-22 жилдлар. Т. Ўзбекистон. 1996-2013.
6. Каримов И. Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида: Т.6. – Т.: Ўзбекистон, 1998, 429-б.
7. Каримов И. “Юксак маънавият – енгилмас куч”. – Т.”Маънавият”, 2008, 173-б.
8. Ўзбекистон Республикаси иқтисодий-ижтимоий тараққиётининг мустақиллик йилларидаги (1990-2010) асосий тенденция ва кўрсаткичлари ҳамда 2011-2015 йилларга мўлжалланган прогнозлари: статистик тўплам. – Т.: “Ўзбекистон”, 2011. – 140-б.

ТЕСТ САВОЛЛАРИ

1. Ҳуқуқий давлатга хос белгиларни аниқланг.
 - a) Давлат ҳокимияти бўлиниши принципнинг амал қилиши
 - b) Қонун устуворлиги
 - c) Демократик сайлов, сиёсий плюрализм
 - d) *инсон ҳуқуқ ва манфаати устуворлиги

2. “Давлат ҳокимияти ва бошқарувини демократлаштириш” фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепсиясининг нечанчи йўналиши эканлигини аниқланг.
 - a) 5
 - b) 3
 - c) *1
 - d) 2

3. “Суд ҳуқуқ соҳасини ислоҳ қилиш” фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепсиясининг нечанчи йўналиши?
 - a) 1
 - b) 3
 - c) *2
 - d) 5

4. “Ахборот соҳасини ислоҳ қилиш, ахборот а сўз эркинлигини таъминлаш”ни демократик ислоҳотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепсияси билан боғлиқлиги нимада?
 - a) Демократик жараёнларни чуқурлаштиради
 - b) Аҳолининг сиёсий фаоллигини оширади
 - c) *Фуқароларнинг сиёсий. Ижтимоий ҳаётда амалий иштирокини таъминлайди
 - d) Ахборот кўлами ортади

5. Демократик жамият тараққиётида сайловларнинг энг муҳим жиҳатини аниқланг.
 - a) Ҳуқуқий нормаларнинг демократик руҳда эканлигини акс эттиради
 - b) Демократик ҳуқуқий давлатнинг муҳим белгиси
 - c) *Халқнинг ўз ҳошиш иродасини эркин ифода этиши ва фуқароларнинг давлат ва жамият бошқарувида иштирокининг муҳим шакли
 - d) Сайлов-ҳуқуқ

6. Фуқаролик жамияти институтларини аниқланг
- Жамоат бирлашмалари, ижро ҳокимияти
 - ННТ, чўд ҳокимияти
 - Маҳалла, қонун чиқарувчи ҳокимият
 - *Жамоат бирлашмалари, ННТ, маҳалла ОАВ
7. Демократик жамиятнинг икки қаноти нима?
- Ҳуқуқий давлат, ННТ
 - Сиёсий партиялар, маҳалла
 - *Ҳуқуқий давлат, фуқаролик жамияти
 - Фуқаролик жамияти, қонунлар
8. “Маънавиятни англаш” И.А.Каримовнинг “Юксак маънавият – энгилмас куч” асарининг нечанчи бобида берилган?
- 2
 - 3
 - *1
 - 4
9. Жамият тарқиётида “маънавий ва моддий ҳаёт уйғунлиги” И.А.Каримовнинг қайси асарида асослаб берилган?
- “Оллоҳ қалбимизда ва юрагимизда”
 - *“Юксак маънавият – энгилмас куч”
 - “Жамият мафқураси халқни – халқ, миллатни – миллат қилишга хизмат қилсин”
 - Ўзбекистон келажаги буюк давлат
10. Глобаллашув жараёни ва маънавий таҳдидлар “Юксак маънавият – энгилмас куч” асарининг нечанчи бобида берилган?
- 2
 - *3
 - 1
 - 4
11. “глобаллашув” нима?
- “Ер шари”
 - *Ҳаёт суръатларининг беқиёт даражада тезлашиши
 - Тараққиёт учун имконият ва таҳдид манбаи
 - Маънавий чегараларнинг емирилиши
12. Глобаллашув таълим-тарбияга қандай таъсир кўрсатади?

- a) Ижобий
- b) Салбий
- c) *Ижобий ва салбий
- d) Умуман таъсир кўрсатмайди

13. Глобаллашувнинг таълим-тарбия соҳасига қандай таъсир кўрсатиши нима билан боғлиқ?

- a) глобал ютуқлардан қандай мақсадда фойдаланиш билан
- b) Илм-фан ривожини билан
- c) Ҳаётдаги ўзгаришлар билан
- d) *Инсоният аҳамияти даражаси билан

14. Глобаллашувнинг таълим-тарбия соҳасига салбий таъсири кўринишлари?

- a) Маънавий юксалиш ва таҳдидлар
- b) Ахборот хуружлари ва ахборот кўламининг ортиши
- c) Оммавий маданият ва ўзликни англаш
- d) *Маънавиятга таҳдид ва ўзликдан бегоналашиш

15. Таълим-тарбиянинг демократик жамият тараққиётида таъсири қандай?

- a) *Ҳал қилувчи аҳамиятга эга
- b) Таъсири сезилмайди
- c) Алоҳида – алоҳида соҳа
- d) Миллий-маънавий омилни мустаҳкамлайди

16. Ўзбекистон Республикасининг Конституциясида Президент институти ваколати нечанчи моддада берилган?

- a) 91
- b) 90
- c) *89
- d) 92

ГЛОССАРИЙ

Ахборот жамияти - «индустириал жамият» атамасини аста-секин алмаштираётган келажак жамияти. Мавжуд тизимни энг янги оммавий коммуникация воситалари билан бирлаштириш, янги ахборот тартибини ривожлантириш унинг ўзига хос жиҳатларидир.

Ахборотлаштириш - ҳозирги замон жамиятида фан ва техникани ривожлантиришнинг муҳим воситаси сифатида информатиканинг етакчи ўринга чиқиши.

Бир вариантлик - маълум ифода билан боғлиқ ўзгарувчиларни маълум тарзда ўзгартиришда ифодани ўзгаришсиз қолдирувчи концепция.

Глобаллашув - умуминсоний принциплар асосида жаҳон мамлакатларининг яқинлашиши тенденциясига берилган фалсафий-социологик таъриф.

Гносеология - фалсафа ва фандаги билиш назарияси.

Демократик жамият – демократик принципларга асосланган ҳамда ўзида ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамияти асосларини, принципларини ифода этган жамиятдир. Унга кўра инсон эркинлиги, ҳуқуқ ва манфаатлари устуворлиги эътироф этилади ва амалга ошириб борилади. Демократик жамиятда давлат ҳокимияти тизимининг бўлиниш принципи, сиёсий институтлар хилма-хиллиги, сиёсий плюрализм, демократик сайловлар, қонун устуворлиги, кўппартиявийлик ва бошқа принципларга асосланилади.

Демократия моделларининг хилма-хиллиги – демократиянинг умуминсоний принципларини эътироф этадиган ва турли халқлар, мамлакатлар миллий-маданий хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда демократияга миллий ва умуминсоний қадрият сифатида қараш билан боғлиқ бўлган ёндошув. Унга кўра «демократиянинг яқин ягона модели бўлмайди» деган муҳим ғоя устувордир.

Диалектика - борлиқдаги нарсалар ва ҳодисаларнинг умумий алоқадорлиги ривожланиши ва янгиланишини эътироф этишга асосланган ижодий билувчи тафаккур назарияси ва методи.

Жамият ривожланиши тўғрисидаги қарашлар – жамият ривожланиши тўғрисида турли даврларда шаклланган фалсафий, ижтимоий-иқтисодий, сиёсий қарашлар билан боғлиқ бўлган назариялар, концепциялар мажмуидир.

Жамият ривожланишига формацион қараш – жамият тараққиётини моддий ишлаб чиқариш усули билан боғлаб тушуниш. Унга кўра моддийлик жамият ривожланишининг белгиловчи омили сифатида талқин қилинади ва жамият ривожланиши бешта босқичга бўлиб ўрганилади. Бундай қараш ижтимоий фанларда марксистик ғоя ва коммунистик мафкура билан боғлиқ назарий қоидаларга асосланади. У илмий ва назарий жиҳатдан чекланган бўлиб, жамият ривожланишини холисона ўрганишга, асосли илмий хулосалар чиқариша имконият бермаслиги билан характерланади.

Жамият ривожланишига цивилизацион ёндошув – жамият ривожланишини тушунишда маданиятлар хилма-хиллигини эътироф этадиган ва турли халқлар миллий маданий мероси ва тараққиёт йўли, хусусиятларини эътироф этадиган назарий ва илмий қараш бўлиб, у жамият тараққиётининг ўзига хос хусусиятларини ва демократия моделларининг хилма-хиллигини тушунишга асосланади.

Жамият ривожланишида маънавий ва моддий ҳаёт уйғунлиги – И.Каримовнинг «Юксак маънавият – енгилмас куч» асарида илмий жиҳатдан асослаб берилган янги ғоя бўлиб, у жамият ривожланиши қонунларини холисона ўрганишга асосланади. Ижтимоий тараққиётда маънавий ҳаёт билан моддий ҳаётни бир-бири билан узвий алоқадор бўлган икки жиҳати эканлиги илмий асосланган қараш ва ёндошувдир.

И.Каримов асарларида жамият ривожланишининг янги концепциясининг асосланиши – жамият ривожланиши тўғрисида янги назарий, илмий концепциялар ва ғоялар мажмуидан иборат бўлган қарашлар тизими бўлиб, у И.Каримовнинг 20 жыллик асарлар тўпламида ва бошқа асарларида ўзининг ифодасини топган. У жамият ривожланишига формацион, синфий-партиявий принциплардан мутлақо воз кечилганлиги билан илмий амалий аҳамитга эга. Жамият ривожланишида маънавий-моддий ҳаёт

уйғунлиги, инсон омили, цивилизациялар хилма-хиллигига асосланган холда жамият ривожланишининг илмий асослари асослаб берилган.

И.Каримовнинг «Мустақилликка эришиш остонасида» асари – Ўзбекистонда мустақил тараққиёт йўлига ўтиш билан боғлиқ холда амалга оширилган муҳим ижтимоий-сиёсий ўзгаришлар даврини ўз ичига олган 1989-1992 йиллар билан боғлиқ воқеалар тўғрисидаги қарашлар, ёндошувлар, илмий-амалий хулосаларни ўзида акс эттирган президент нутқлари, маъруза ва чиқишлари ўзи ифодасини топганлиги билан характерланади.

И.Каримовнинг «Юксак маънавият – енгилмас куч» асари – жамият ривожланиши ва тараққиётини юксак маънавият билан боғлиқ эканлиги асослаб берилган асар бўлиб, унда маънавиятни англаш, унга бўлган эҳтиёж, маънавиятнинг жамият ҳаётидаги ўрни, миллий ғоя ва ижтимоий ҳаёт, глобаллашув даврида маънавий таҳдид кўринишлари, маънавиятни юксалтириш омиллари, жамият тараққиётини таълим-тарбия билан боғлиқлиги ҳамда ҳозирги даврда ёт ва зарарли ғоялар ва уни олдини олиш шарт-шароит ва омиллари илмий таҳлил этилган. Маънавиятни инсонга хос муҳим хусусият эканлиги, инсон қалбига йўл топа олиш билан боғлиқ муҳим жиҳатлар, маънавиятсиз келажак йўқ эканлиги ёритилган.

Инновация- лотинча сўз бўлиб, “янгилик киритаман” маъносини билдиради.

Интеграция - қандайдир қисмларни бир бутунга бирлаштириш, ниманингдир таркибига кириш (иктисодий интеграция, илмий интеграция).

Интеллект - шахснинг янги билим ва кўникмаларни тез ва осон

Интерфаол- инглизча сўз бўлиб, “ўзаро таъсир” маъносини билдиради. Бирор фаолият ёки муаммони ўзаро мулоқатда, ўзаро баҳс-мунозара усулида, фикрлашишида ҳамжиҳатлик билан ҳал этиш маъносини англатади.

Интерфаол машғулот — ўқитувчи ва ўқувчилар ўзаро фаол иштирок этадиган машғулот; жараён ҳамкорликда кечади.

Каузаллик - сабабият, бири (сабаб) бошқасини (оқибатни) белгиловчи ходисаларнинг ирсий алоқасини ифодаловчи фалсафий тушунча.

Концептуализация - тўпланган эмпирик билимларга уларнинг назарий уюшқоқлигини таъминловчи онтологик тасаввурларни киритиш; ўрганилаётган объектларнинг табиати ҳақидаги тушунчаларнинг алоқалари схемаси.

Метод- юнонча сўз бўлиб, йўл, усул, ҳаракат усули маъносини билдиради.

Методология (фанда) - илмий тадқиқотда фойдаланиладиган методлар мажмуи; олимнинг назарий ва амалий фаолиятини ташкил этиш ва тузиш усуллари ҳақидаги таълимот.

Назария (илмий) - воқеликнинг у ёки бу соҳасидаги қонуниятлар ҳақида яхлит тасаввур берувчи илмий билимни ташкил этиш шакли.

«Онг ва тафаккур ўзгармаса, ҳаёт ўзгармайди» ғояси – жамият ривожланишини инсон онги ва тафаккури билан боғлиқ жиҳатлари, унинг жамият ҳаётига фаол таъсири билан боғлиқ ғоялар ва қарашлар тизими бўлиб, у анъанавий қарашдан тубдан фарқ қилади ва ижтимоий ҳаётнинг ўзгариши инсоннинг онг ва тафаккур даражаси, дунёқараши, билим, кўникма ва малакаси ҳамда ҳаётга бўлган муносабати билан боғлиқ эканлигини ифодаловчи янгича қараш ва ёндошувдир.

Парадигма - илмий вазифаларни ҳал қилишда намуна сифатида олинган назарий, методологик ва аксиологик кўрсатмалар тизими.

Перипатетизм - Аристотель ва унинг издошлари (Теофраст, Стратон, Форобий, Ибн Сино ва бошқалар)нинг барча билим соҳалари, шу жумладан илмий билим соҳаларини илмий ишлаб чиқишга асосланган фалсафий таълимоти.

Рим клуби - асосий фаолияти атроф муҳитни сақлаш мақсадида глобал муаммоларни ўрганишга йўналтирилган халқаро ноҳукумат ташкилоти (1968 йилда ташкил топган).

Синергетика - ўзини ўзи ташкил этиш, глобал эволюция, «хаос орқали тартиб»нинг вужудга келиши ва ҳоказолар билан боғланувчи ҳозирги замон ўзини ўзи ташкил этиш назарияси.

Синергетика - ҳозирги замон ўзини ўзи уюштириш назарияси, глобал эволюциянинг ўзини ўзи уюштириш ҳодисаларини ўрганиш билан боғлиқ янги дунёни кўриш.

Тарбия – аниқ мақсад асосида шахсда ижобий хислатларни шакллантиришга қаратилган фаолият.

Тарбия воситалари – тарбия жараёнини ташкил этиш ва бошқа турли вазибаларни бажариш учун белгиланган моддий, маънавий, маданий объект ва предметлар йиғиндисидир.

Тарбия методлари – тарбияланувчини ҳаётини, фаолиятини, муомала ва муносабатини ташкил этиш, ҳулки ва фаолиятини тартибга солиш учун педагогик мақсадга мувофиқ ижтимоий шартланган усуллардир.

Тарбия принциплари – тарбия жараёнининг мазмуни, методлари ва воситаларига қўйиладиган талаблар.

Тарбия усуллари – тарбия методининг бир қисми бўлиб, алоҳида таъсир, муайян ўзгартиришни ўз ичига олади.

Тарбия шакллари – тарбиячи ва тарбияланувчининг биргаликда, белгиланган тартибда амалга оширадиган фаолиятининг ташқи кўринишидир.

Таълим – инсоннинг маълум бир тизим асосида олган билим, кўникма, малакаси ва эгалланган маънавий фазилатлари йиғиндисидир.

Таълим ва тарбиянинг узвий алоқадорлиги – таълимни тарбиядан, тарбияни эса таълимдан ажратиб бўлмаслиги тўғрисидаги қарашлар ва ғоялар тизимидир. Унга кўра таълим-тарбия жамият ривожланиши ва тараққиётини таъминловчи муҳим омилдир ҳамда таълим ва тарбиянинг узлуксизлиги принципига асосланади. Миллий-маданий мерос таълим-тарбиянинг муҳим негизидир. Айни пайтда таълим-тарбия инсоният эришган илм-фан, техника ва технологиялар соҳасидаги ютуқларни ҳам ҳисобга олади ва уни ижтимоий ҳаёт соҳаларига тадбиқ этиш билан характерланади.

Ўтиш даври - миллий давлатчилик асосларини шакллантириш билан боғлиқ биринчи галдаги ислоҳот ва ўзгаришларни ўз ичига олган дастлабки босқичдир (1991-2000 йиллар). Бу давр мамлакатимиз ҳаётида улкан из

колдирган тарихий аҳамиятга эга бўлган давр бўлди. Ўтиш даврида авваламбор, Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ишлаб чиқилди ва қабул қилинди; Ижро ҳокимиятининг самарали тизими ва тузилмаларини яратилди; Суд ҳокимияти тизими шакллантирилди; Миллий хавфсизлик органлари шакллантирилди; Қишлоқ хўжалиги тубдан ислоҳ қилинди, ғалла мустақиллигига эришилди; Бозор иқтисодиётининг асослари яратилди; Бозор иқтисодиёти талабларига жавоб берадиган молия ва банк тизими шакллантирилганлиги ва бошқалар билан асосланади. Ўзбекистон жамияти ўтиш даври вазифаларини амалга ошириб, жамият ижтимоий ҳаёти соҳаларида ўз негизида ривожлана бориши билан характерланади.

Фан - билиш фаолиятининг янги, объектив билимлар ишлаб чиқишга йўналтирилган алоҳида тури, воқелик ҳақидаги билимларнинг уюшган тизими.

Фан-техника тараққиёти - фан ва техниканинг ягона, ўзаро боғланган, илгарилаб ривожланиши.

Фуқаролик жамияти - демократия, эркинлик, адолат ва барча фуқароларнинг тенглиги принципларида ўзини ўзи ташкил этувчи ва ривожлантирувчи одамлар бирлиги.

Фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси - И.Каримовнинг “Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси” асарида асослаб берилган асосий йўналишларни ўз ичига олган ғоялар ва қарашлар тизимидир. Унга кўра, Давлат ҳокимияти ва бошқарувини демократлаштириш; Суд-ҳуқуқ тизimini ислоҳ қилиш, ахборот ва сўз эркинлигини таъминлаш; Ўзбекистонда сайлов ҳуқуқи эркинлигини таъминлаш ва сайлов қонунчилигини ривожлантириш; Фуқаролик жамияти институтларини шакллантириш ва ривожлантириш; Демократик бозор ислохотларини ва иқтисодиётни либераллаштиришни янада чуқурлаштиришдан иборат.

Фуқаролик жамиятининг институтлари – фуқароларнинг давлат ва жамият бошқарувида фаол иштирокини таъминлашга қаратилган жамоат

бирлашмалари, нодавлат нотижорат ташкилотлари, оммавий ахборот воситалари ва бошқа ижтимоий институтлар тизими бўлиб, улар фуқароларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини амалга оширишда қаратилганлиги билан характерланади. Бугун мамлакатимизда 6000 мингдан зиёд ННТлар фаолият олиб бораётганлигини ҳисобга олиш лозим.

Ҳуқуқий давлат – мамлакатда яшовчи халқ, миллат ва элатлар суверенитетини ўзида мужассам этган суверен давлатдир.

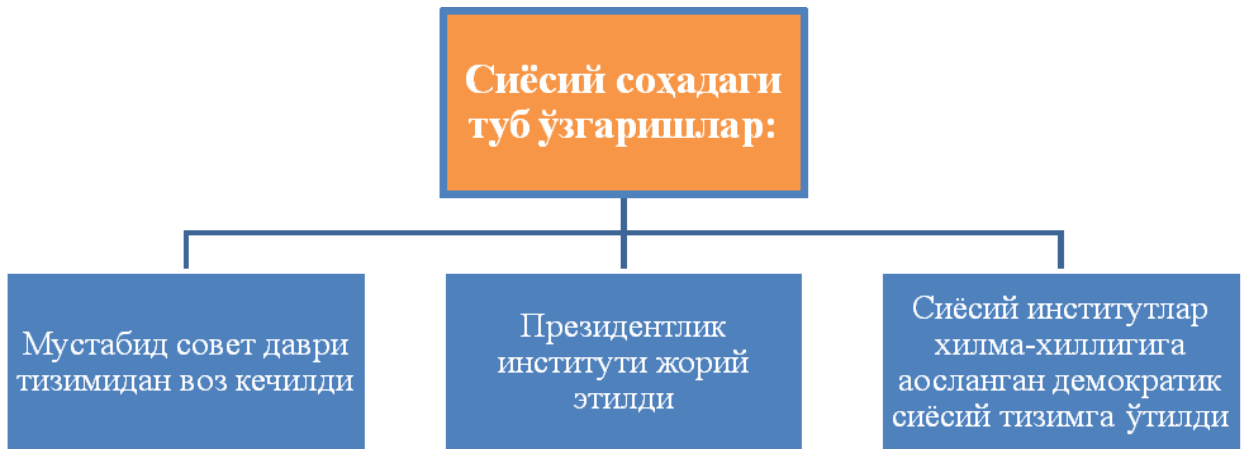
Шахс ривожланиши - инсоннинг бутун умри давомида ақлий ва жисмоний ўзгариши жараёнидир.

1-МАВЗУ БЎЙИЧА

1-слайд

2-слайд

3-слайд

4-слайд

Ўзбекистонда жамият ҳаёти соҳаларида амалга оширилган туб ислохотлар натижасида ўтган йилларда муҳим ютуқларга эришилди

Ўзбекистон иқтисодиёти қарийб 9 баробар, аҳоли реал даромадлари жон бошига 7 баробар, ўртача пенсия миқдори қарийб 9 баробар, ойлик иш ҳақи 18 баробарга ошди

Одамларнинг умр кўриш даражаси ўртача 7 йилга узайди

Уй-жой кўрсаткичи 2 баробар ошди

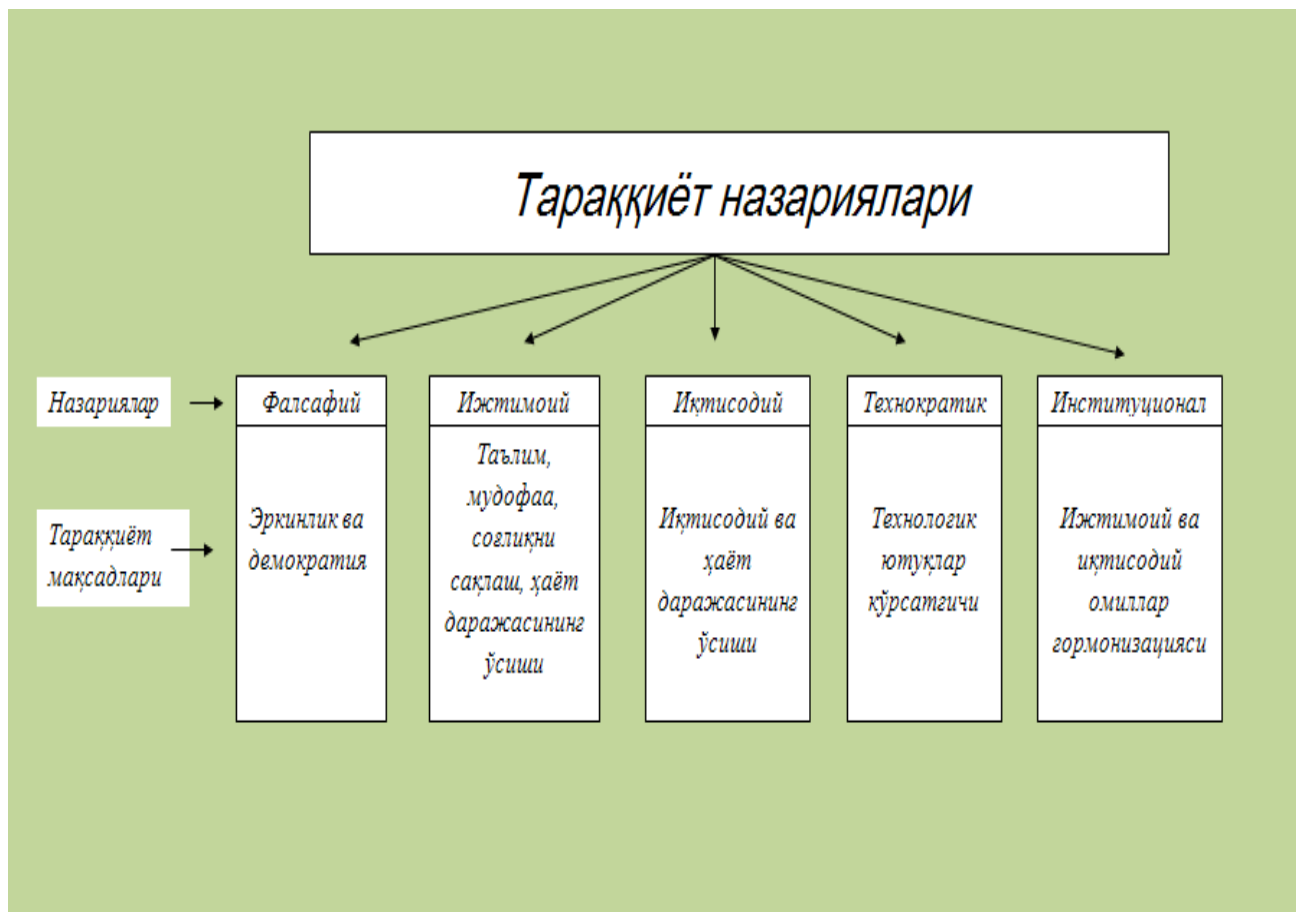
Оилаларнинг 98.5 % ўзининг шахсий уй-жойи, ёки қишлоқларда яшайётган оилаларнинг 97.5% шахсий томорқасига эга

Ҳар учта оиланинг биттасида автомобиль мавжуд

Ҳар уч нафар юртдошимиздан бири интернет тармоғидан фойдаланади

Ўзбекистон охириги 7 йил давомида ўртача 8-8.5% иқтисодий ўсишга эришди

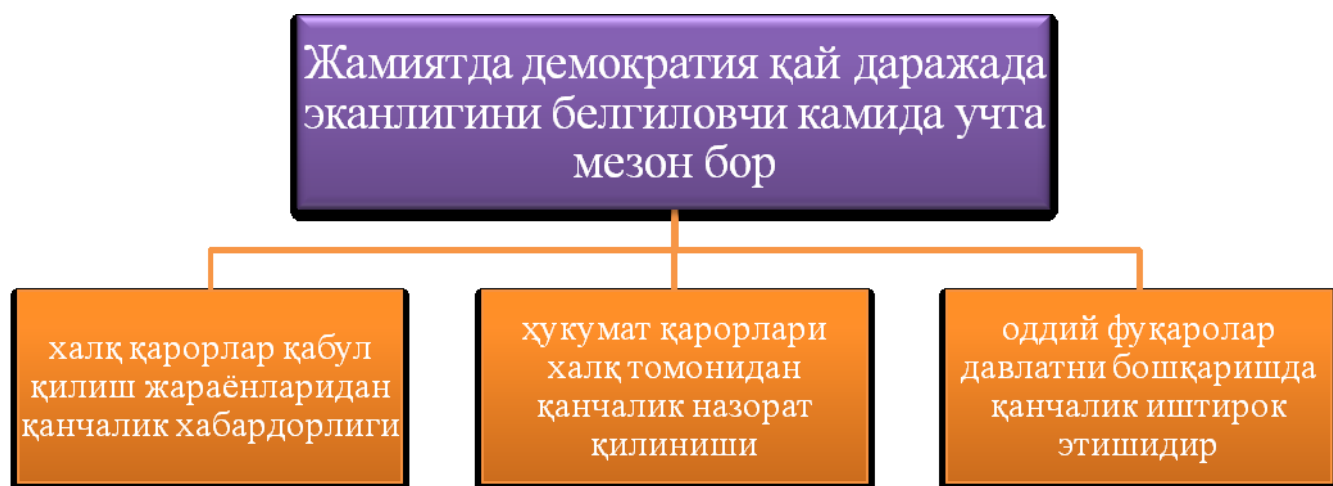
И.Каримов асарларида жамият ривожланиши босқичлари қуйидагича асослаб берилган

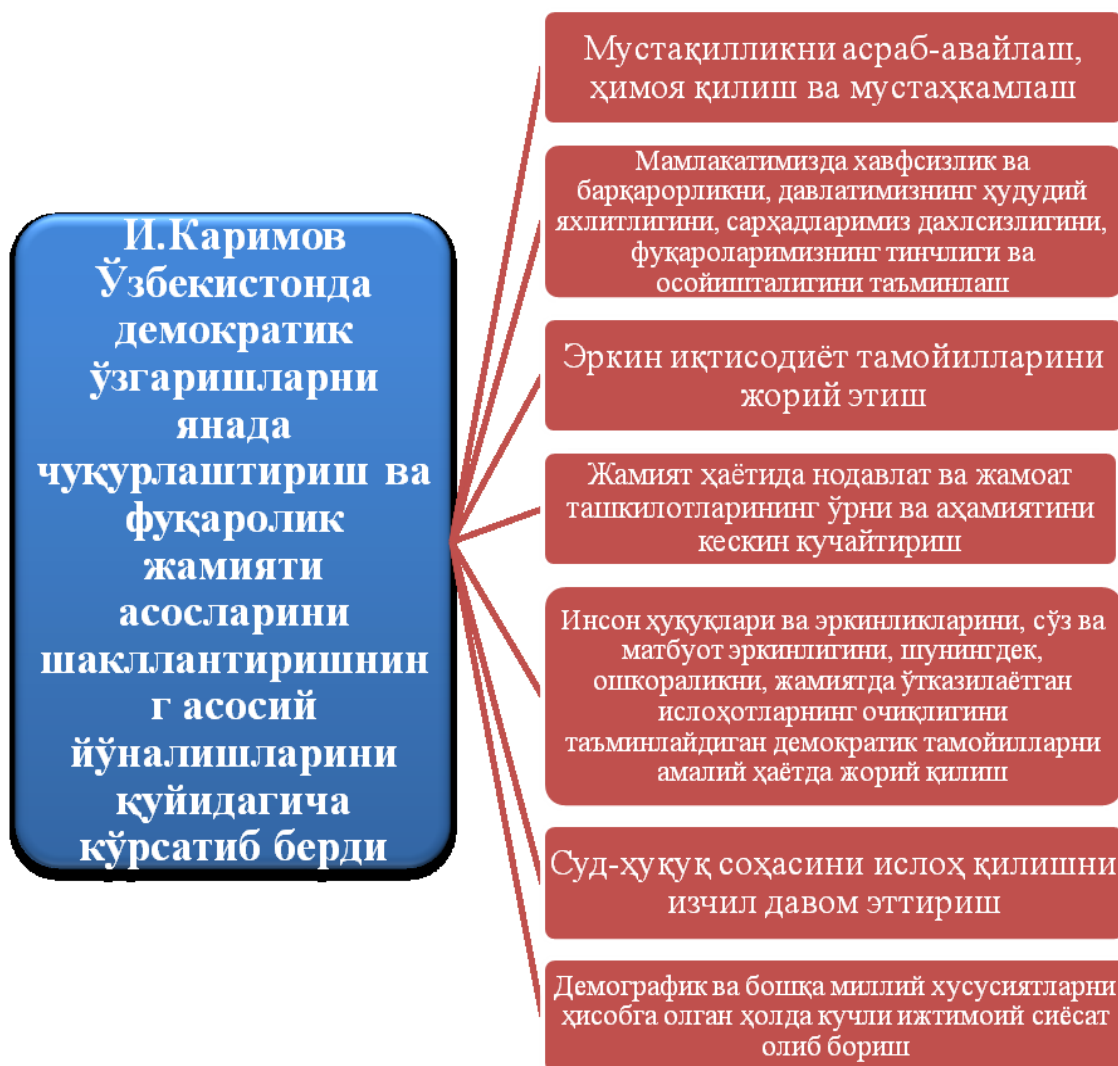

Ҳуқуқий давлатнинг асосий белгилари	Инсон эркинлиги ва мажбуриятларининг устуворлиги
	Ҳуқуқнинг устуворлиги принципи
	Тенглик принципи
	Суверенлик принципи
	Давлат ҳокимиятининг бўлиниш принципи
	Ҳокимиятни ташкил этишда демократик сайлов ва ротацияга асосланиш

Фуқаролик жамияти – фуқароларнинг ўз ҳуқуқ ва эркинликларини англаши ҳамда фуқаролик жамияти институтлари орқали давлат ва жамият бошқарувида фаол иштирок этишидир.

Президент И.Каримов томонидан
маъбуотнинг қуйидаги жиҳатларини
белгилаб берилди

эркин матбуот реал вазият шароитида фаолият
кўрсатиши

ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий ҳаётнинг долзарб
муаммоларини дадил қўтариб чиқиши

одамларни безовта қилаётган барча масалаларни
жамоатчилик муҳокамасига ҳавола этиши

ҳокимият ва бошқарув тузилмаларининг қабул
қилаётган қарорлари ва фаолиятига танқидий, шу
билан бирга, ҳолис баҳо бериб бориши

3- МАВЗУ БЎЙИЧА

1-слайд

Таълимнинг кутилаётган давомийлик муддати*:

	1990 йил	2000 йил	2005 йил	2009 йил	2010 йил
Ўзбекистон	13,7	14.8	15.1	15.4	15.6
Ривожланган давлатлар	14.1	15.0	15.4	15.7	15.9
Ўртадан юқори ривожланиш даражасидаги давлатлар	12.3	12.8	13.4	13.7	13.8
Ўртача ривожланиш даражасидаги давлатлар	9.7	10.0	10.5	10.9	11.0
Ўртача даражадан паст ривожланишдаги давлатлар	7.1	7.4	7.7	8.1	8.2

* Ўзбекистон Республикаси иқтисодий-ижтимоий тараққиётининг мустақиллик йилларидаги (1990-2010) асосий тенденция ва кўрсаткичлари ҳамда 2011-2015 йилларга мўлжалланган прогнозлари: статистик тўплам. – Т.: “Ўзбекистон”, 2011.

Олий таълимнинг ривожланиш кўрсаткичлари*

Кўрсаткичлар	1990-1991 ўқув йили	2000-2001 ўқув йили	2009-2014 ўқув йили
Олий ўқув юртлари сони	37	60	66
шу жумладан, хорижий олий ўқув юртларининг филиаллари	-	1	6

2-слайд

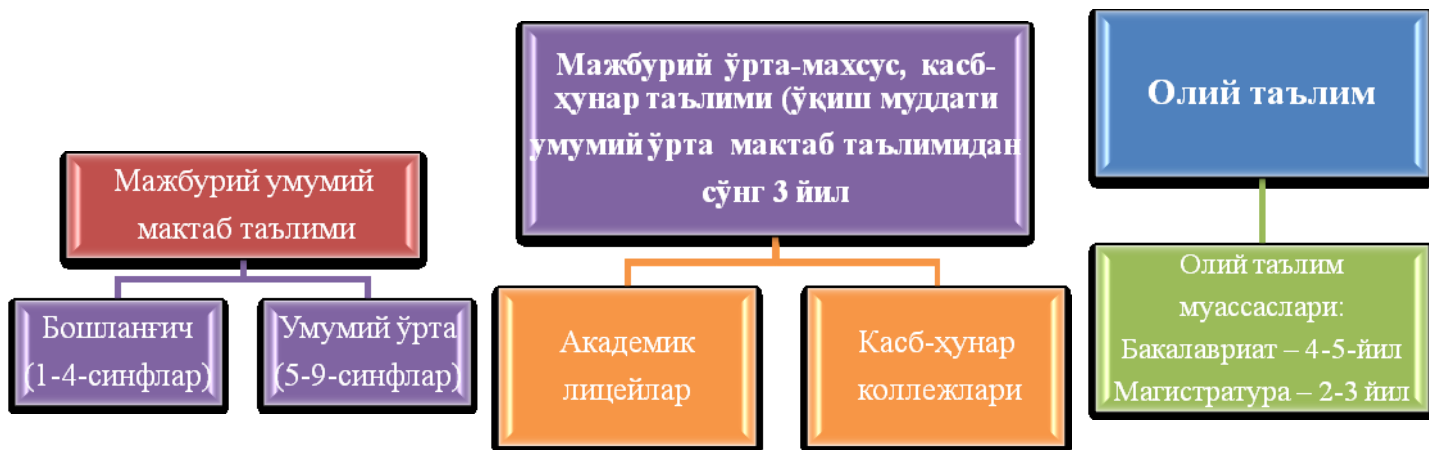
1991 йилгача фаолият кўрсатган таълим тизими

1991 йилгача фаолият кўрсатган таълим тизими

Ўзбекистон Республикасида фаолият кўрсатаётган таълим тизими

Кадрлар тайёрлаш миллий дастурини рўёбга чиқариш босқичлари

